

Uit

NORGES
ARKTISKE
UNIVERSITET

Institutt for arkeologi, historie, religionsvitenskap og teologi.

Reformasjonen i nordnorske by- og bygdebøker

En historiografisk analyse.

Runa Lid-Gamst

HIS-3980: Mastergradsoppgave i historie ved lektorutdanningen 8. – 13.-trinn.

Mai 2019

Forord

Først og fremst; tusen takk til veileder Sigrun Høgetveit Berg, for tålmodig og fantastisk veiledning det siste året. Takk for at du og rødpenna alltid har vært tilgjengelig, og for motiverende og konstruktiv tilbakemelding når jeg har trengt det som mest.

Videre vil jeg takke kull-14-gjengen på lesesal 1382. Dette året ville ikke ha vært det samme uten litt for lange lunsjpauser og oppmuntrende ord. Spesielt takk til Søgne Gjerløw Remen for fem år med lav-terskel-tilbud og støtte.

Til slutt vil jeg takke til min bror, Brynjar, for all uvurderlig hjelp og støtte døgnet rundt. Likeledes vil jeg takke min mor, Elin-Margrete Lid, for alltid å stille opp med matleveranser og korrekturlesning. Sist men ikke minst, takk til Jørgen, samboeren min. Uten deg ville ikke dette ha gått. Og til, Nero, for alltid å være der.

Tromsø, mai 2019.

Runa

Innhold

Forord.....	2
1 Innledning.....	4
1.1 Presentasjon av emnet	4
1.2 Problemstilling	4
1.3 Definisjoner og avgrensninger	5
1.4 Metode.....	7
1.4.1 Kilder og kildekritikk	7
1.4.2 Tekstanalyse og nærlesning.....	8
1.4.3 Datainnsamlingen	9
1.4.4 Kategorisering	10
2 Litteratur.....	12
2.1 By- og bygdeboktradisjonen.....	12
2.2 Reformasjonen i historieskrivingen.....	18
3 Presentasjon og drøfting av funn.....	22
3.1 Behandles reformasjonen som et brudd?.....	22
3.2 I hvor stor grad vektlegges reformasjonen?	26
3.3 Hvilke tematikker blir vektlagt?.....	31
3.4 I hvilket lys framstilles reformasjonen?	36
4 Avslutning	40
Litteraturliste	44
Vedlegg 1: Tabeller for kapittel 3	53
Vedlegg 2: Diagrammer for kapittel 3.....	54

1 Innledning

1.1 Presentasjon av emnet

I 2017 var det femhundre år siden Martin Luther hang opp tesene sine i Wittenberg. Jubileet for starten på reformasjonen ble markert i store deler av den protestantiske verden, Norge deriblant. I forbindelse med femhundreårsmarkeringen ble det utgitt en rekke nye bøker og artikler samtidig som reformasjonen fikk mye oppmerksomhet i media og faglige miljøer. Men reformasjonen er ikke et nytt tema for historikere.

Reformasjonen er et sentralt tema i norsk historie, særlig om en skal forsøke å skrive en sammenhengende historisk framstilling, både nasjonalt, regionalt og lokalt. En vanlig grunn til det er at innføringen av reformasjonen i 1536-37 gjerne blir brukt som årstallet for når middelalderen slutter og tidlig nytid starter.¹ Med andre ord blir reformasjonen gjerne behandlet og oppfattet som et brudd. En annen grunn er at innføringen av reformasjonen i 1536-37 sammenfalt med at Norge mistet sin statlige selvstendighet, noe som hadde ringvirkninger for hele landet. Men hvor stor betydning selve bruddet får, hvordan en vinkler og forstår det og hvilke temaer en er interessert i, varierer fra framstilling til framstilling, fra sted til sted, fra forfatter til forfatter. Tradisjonelt sett er det gjerne en todeling av hvem og hva som skildres av reformasjonen: historikere har foretrukket å skildre de politisk-økonomiske sidene ved reformasjonen og teologer de religiøse. Men en ser gjerne at dette skillet og fordelingen viskes mer og mer ut, og at også det religiøse får historikernes oppmerksomhet.

Historieskrivingen om reformasjonen på lokalt nivå er lite kartlagt. Særlig gjelder dette for Nord-Norge. Ser vi de samme trendene og rammene på lokal reformasjonshistorieskriving som på den nasjonale?

1.2 Problemstilling

I denne oppgaven er jeg interessert i å finne ut hvordan reformasjonen har blitt framstilt og vektlagt lokalhistorisk i Nord-Norge. Et spørsmål er om lokale nyanser kommer fram eller om skildringene følger dominerende trender for reformasjonshistorieskrivingen. Dette handler om hvordan forfatterne forholder seg til konvensjonelle periodiseringsnormer, tematikker og andre sentrale valg nasjonale historieskivere har stått ovenfor. Kan vi se en kulturell vending også på et lokalhistorisk nivå de siste tiårene? Da omfanget av det som er skrevet om

¹ Berg, 2017, s. 13.

reformasjonen i Nord-Norge er spredt og i mange tilfeller veldig begrenset, har jeg valgt å ta for meg to typer publikasjoner innenfor den lokalhistoriske produksjonen hvor alle er relativt utbredt i byer og bygder – også i Nord-Norge, nemlig by- og bygdebøker. Dette er bøker som er sentrale og omfangsrike innenfor den norske lokalhistoriske produksjonen, og som har store variasjoner seg imellom.

Problemstillingen min for denne oppgaven er derfor: *Hvordan blir reformasjonen framstilt i nordnorske by- og bygdebøker?*

For å svare vil jeg benytte meg av disse underproblemstillingene:

- ◆ Behandles reformasjonen som et brudd?
- ◆ I hvor stor grad vektlegges reformasjonen?
- ◆ Hvilke tematikker vektlegges?
- ◆ I hvilket lyst blir reformasjonen framstilt?

Dette er et interessant område innenfor nordnorsk lokalhistorie, men også innen norsk reformasjonshistorieskriving, som det har vært skrevet lite om. Det vil derfor være verdifullt, både rent historiefaglig, men også for nordnorsk lokalhistorie, å se hvordan reformasjonen er behandlet i historieskrivingen om Nord-Norge. Bedre kunnskap om lokalhistorie har en verdi i seg selv, både for fagmiljø men og for befolkningen i Nord-Norge. Samtidig er reformasjonen et sentralt og aktuelt tema innenfor nasjonal historieskrivning, og her vil det særlig være interessant å se sammenhengen med historieskrivningen på lokalt nivå.

1.3 Definisjoner og avgrensninger

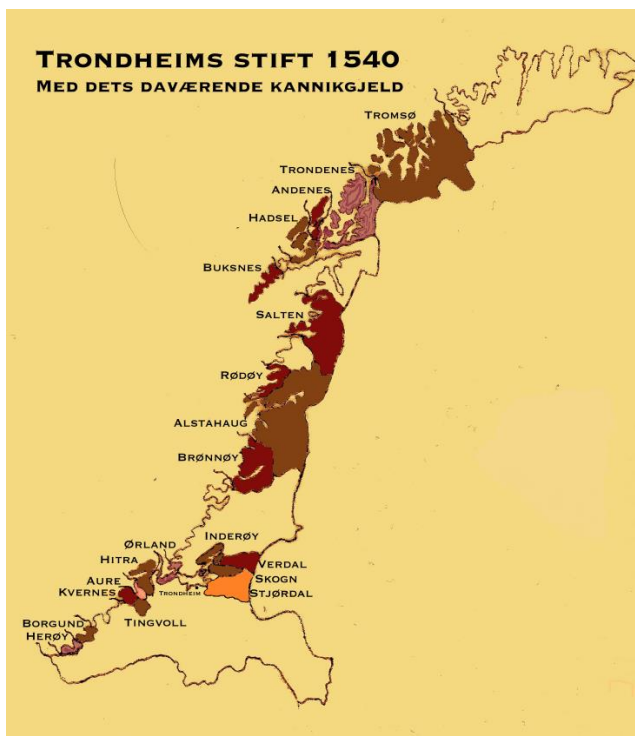
Både by- og bygdebøker er publikasjoner som tar for seg en bys eller et steds generelle historie, i et lengre tidsperspektiv.² Noen av bøkene handler om steder med eldre historisk forankring heller enn steder som stemmer med dagens kommunale og regionale grenser. Da ikke alle bøkene har sjangerbenevnelsen i tittelen har jeg valgt også å se på bokas oppbygging og innhold for å fastslå om den passer til kriteriene. Dette i henhold til hvordan historikeren Aud Mikkelsen Tretvik beskriver sjangeren i boka *Lokal og regional historie*,³ noe jeg utreder nærmere i kapittel 2.1.

² Om verket finnes i flere bind har jeg kun sett på det bindet som tar for seg tiden rundt reformasjonen. Utvalget mitt vil heller ikke inkludere bygdebøker som tar for seg slekts- eller gårdshistorie.

³ Tretvik, 2004, s. 43 – 74.

Perioden jeg velger å ta for meg er fra 1900 og fram til i dag. Dette er perioden hvor antallet lokalhistoriske publikasjoner eksploderer og dens tradisjon for alvor etableres. For mitt område vil det også omfatte alle by- og bygdebøkene som er blitt skrevet. Det kunne også ha vært naturlig kun å se på bøker fra etter andre verdenskrig, fordi hyppigheten øker betraktelig da, men antallet bøker før 1945 er såpass lite at jeg velger å ta disse med for å få et større sammenligningsgrunnlag.

Siden begrepet Nord-Norge er et relativt nytt begrep og historisk sett har vært et område uten faste grenser, har jeg valgt å ta utgangspunkt i de nordnorske kannikgjeldene som hørte til domkapitlet i Trondheim i 1540.⁴ Dette var: Tromsø, Trondenes, Andenes, Hadsel, Buksnes, Salten, Rødøy, Alstahaug og Brønnøy.⁵ Domkapitlet i Trondheim var før reformasjonen sete for erkebiskopen i den norske, katolske kirke. Dette domkapitlet ble videreført etter reformasjonen, og ordningen med kannikgjeld holdt fram til godt ut på 1700-tallet etter en lang avviklingsprosess.⁶

Kart over de daværende kannikgjeld i Trondheims stift i 1540.⁷

⁴ Domkapitlet besto av et råd med prester, kanniker, som blant annet hadde i oppgave å rådføre biskopen (Hamre, 2003, s. 188). Et kannikgjeld var et prestegjeld som ble styrt av kannikene i domkapitlet, og kunne være svært inntektsbringende for kannikgjeldsinnehaveren som fikk tittelen sogneprest (Hansen, 2003, s. 255).

⁵ Rasch, 2014, appendiks B.

⁶ Rasch, 2014, s. 7.

⁷ Kart hentet fra Rasch, 2014, appendiks B.

Min begrunnelse for denne geografiske avgrensingen er at dette var etablerte kirkesteder som rundt reformasjonsutbruddet var nært tilknyttet Trondheim. Det er derfor grunn til å anta det finnes skriftlige kilder fra tiden rundt reformasjonen, som jeg forventer kan ha vært brukt av by- og bygdebokforfatterne og påvirket hvordan de har framstilt reformasjonen.⁸

1.4 Metode

1.4.1 Kilder og kildekritikk

Kildene som utgjør grunnlaget for denne oppgaven er by- og bygdebøker fra fylkene Troms og Nordland. For å få en oversikt over relevante bøker har jeg tatt utgangspunkt i *Norsk lokalhistorisk institutts* nettside som har en oversikt over bibliografien til nordnorske kommuner.⁹ I henhold til min egen definisjon av hva en by- og bygdebok er i kapittel 1.3, omfatter dette totalt sekstifem bøker, deriblant seks regionale bøker. Bøkene som er skrevet til og med år 2000 har vært tilgjengelige digitalt på Nasjonal bibliotekets nettsider. Bøkene som enten ikke har blitt digitalisert eller er for nye til å kunne være det, har jeg lånt i bokform gjennom Universitetsbiblioteket i Tromsø.

Et viktig kildekritisk moment ved by- og bygdebøker er opphavssituasjonen. I mange tilfeller blir disse lokalhistoriske publikasjonene skrevet på oppdrag, gjerne på forespørsel fra kommunen og/eller en bygdebokkomite. Andre bøker kan ha blitt skrevet av enkeltpersoner som i lang tid har samlet inn kildemateriale – kanskje til og med over generasjoner. Dette gjelder også for bøkene fra mitt område. Ofte ligger et ønske om en helhetlig og samlet historisk framstilling fra stedet til grunne. Med andre ord har forfatterne et klart formål med boka. Dette kan ha påvirket utvalget av hva som blir tatt med, men også hvordan det blir framstilt. En annen påvirkende faktor er hvem leserne av disse bøkene er ment å være. I de fleste tilfellene er leserne av by- og bygdebøkene hovedsakelig personer med lokal og/eller emosjonell tilknytning til stedet som omtales, og i mindre grad profesjonelle historikere. Forfatterne gjør ofte rede for hvem leserne er ment å være innledningsvis i boka, og enkelte velger i tillegg å forklare hvordan boka skal leses.

En annen utfordring ved å bruke by- og bygdebøker som kilder er at det er store variasjoner bøkene seg imellom, særlig når det kommer til struktur og innhold. Bøkene er, som jeg skal

⁸ Her har jeg valgt å ta med alle bøkene i det som i dag er Troms og Nordland, da det i all hovedsak omfatter det som en gang var de nordnorske kannikgjeldene underlagt domkapittelet i Trondheim og utvidelsen av disse i nyere tid. Domkapittelet i Trondheim hadde aldri kannikgjeld i det som i dag utgjør Finnmark. Utbyggingen av sognestrukturen tok i Finnmark til senere, og kirkestedene som var der var underlagt erkebiskopen selv og utenfor domkapittelets styre (Trondhjems reformats, 1589, s. 91).

⁹ Norsk lokalhistorisk institutt, 2018 a & b. Jeg har i tillegg valgt å se på en lignende nettside fra norsk slektshistorisk forening (2018 a& b) for å forsikre meg om at jeg får meg alle relevante bøker.

komme nærmere inn på i kapittel 2.1, skrevet av forfattere med ulik historiefaglig tyngde, skrevet over en lang periode og har forholdt seg ulikt til lokalhistoriske trender og historiefaglige normer.

Et viktig moment i arbeidet med kildematerialet var at jeg ikke var interessert i å bedømme hvor troverdig forfatterens skildringer av reformasjonen var, eller hvorvidt skildringene ga historiefaglig korrekt informasjon om hvordan reformasjonen hadde vært for disse stedene. Mitt fokus var å se på hvordan forfatterne hadde valgt å behandle reformasjonen i by- og bygdebokkontekst.

1.4.2 Tekstanalyse og nærlesning

I gjennomgangen av kildematerialet har tekstanalyse stått sentralt. Å lese deler av by- og bygdebøkene har vært viktig, og lesingen min har hele tiden båret preg av en utvelgelsesprosess styrt av hva jeg ønsker å finne mer ut om. Det vil si at problemstillingen og dens underproblemstillinger har stått sentralt allerede her. Etter å ha funnet ei by- eller bygdebok som passet til definisjonen var nærlesing første fase av tekstanalysen.¹⁰ Målet var å få en oversikt over boka, hvordan den var bygget opp og hva som konkret ble sagt om reformasjonen, og på den måten finne ut hvordan forfatterne hadde valgt å behandle reformasjonen. Det første jeg gjorde var å lese innledningen eller forordet skrevet av forfatterne og/eller by- og bygdebokkomiteen. Den ga meg en god pekepinn på hva formålet med boka var og hvilke prioriteringer som hadde blitt gjort underveis med tanke på innhold og struktur. Videre studerte jeg innholdsfortegnelsen, i de av bøkene som hadde en slik. Innholdsfortegnelsen ga verdifull informasjon om periodiseringsvalg og vektlegging, og ikke minst fortalte den som oftest hvor det var naturlig å tro at reformasjonen var nevnt. I de av bøkene som var digitalisert ble neste steg å søke på stikkord knyttet til reformasjonen, for også på den måten å kartlegge hvor det burde leses. I bøkene som fantes i bokform ble et eventuelt stikkordsregister benyttet. De relevante delene ble deretter lest nærmere, og kartleggingen av hva som ble sagt, hvilke ord som ble brukt og beskrivelser ble notert og tatt med videre i analysen.

Videre var det interessant å se på i hvilke sammenhenger reformasjonen ble nevnt, og hvilke tematikker som ble vektlagt. Hvordan behandlet forfatterne reformasjonen gjennom boka, hvilke linjer ble trukket og hvilke prioriteringer ble gjort? Dette var et farvann som det var vanskelig å stake en rett kurs i, da det var vanskelig å si noe om forfatters valg siden

¹⁰ Ryymin, (2018), s. 49.

kvaliteten og variasjonen på hver enkelt bok varierte. Mye av min kategorisering ble avgjort gjennom å se nærmere på språkbruken til forfatterne, der for eksempel negative ord for å beskrive reformasjonens innvirkning kunne tyde på at forfatterne så at reformasjonen hadde hatt negative konsekvenser for stedet. Alle disse observasjonene underveis i nærlesningen bidro til at funnene kunne samles inn og kategoriseres.

1.4.3 Datainnsamlingen

I gjennomgangen av by- og bygdebøkene valgte jeg å gå systematisk til verks for å samle funn og data for hver enkelt bok. Dette gjorde jeg ved hjelp av å svare på et sett med spørsmål, og som videre ble ført inn i et datasett i form av et regneark.¹¹ Da teksten i by- og bygdebøkene i stor grad var ustrukturert, i den forstand ikke skjematisk oppført, var dette et valg jeg tok i et forsøk på å øke graden av relabilitet og muligheten for etterprøvbarehet. Samtidig var det en viktig del av det å strukturere funnene mine. Spørsmålene var som følgende:

Spørsmål	Svaralternativ
Hvilket kannikgjeld ville boka hørt til?	Trondenes, Tromsø, Andenes, Hadsel, Buksnes, Salten, Rødøy, Alstahaug eller Brønnøy.
Publikasjon:	Bygd, by eller region
Utgivelsesår:	
Forfatteren(e)s navn:	
Forfatteren(e)s profesjonalitet eller yrke:	Amatør, profesjonell historiker, teolog, blandet.
I hvor stor grad vektlegges reformasjonen?	I liten grad, i stor grad, nevnes ikke.
Behandles reformasjonen som et brudd?	Ja, nei, usikkert.
Hvilke tematikker tas opp knyttet til reformasjonen?	Religiøse, politisk-økonomiske, flere, ingen.
I hvilket lys framstilles reformasjonen?	Positivt, negativt, nøytralt, nevnes ikke.

Tabell 1.4.2 - Oversikt over spørsmål i datainnsamlingen.

De fire siste spørsmålene er identisk med underproblemstillingene mine, og er spesifikt det jeg er interessert i å se hvordan forfatterne har behandlet i henhold til reformasjonen. De er

¹¹ Se: datasettet er lagt ved som et eksternt vedlegg.

sentrale i å kartlegge reformasjonshistorieskrivingen i Nord-Norge, da de er momenter ved den nasjonale reformasjonshistorieskrivingen som det er interessant å se hvordan blir behandlet på lokalt nivå. Videre vil disse bli behandlet som kategorier, og kapittel 1.4.3 vil jeg gjennomgå hvordan jeg har valgt å definere disse.

Etter å ha gjennomgått de totalt 65 by- og bygdebøkene og registrert data på hver enkelt av dem, ble alle disse oversiktlig framstilt i datasettet. Datasettet gjør det mulig å sortere og filtrere bøkene etter de ulike kategoriene, og gjør det enklere å finne bøker som har interessante funn eller på andre måter skiller seg ut. Ved å samle opplysningene i et datasett blir det også mulig å se på funnene kvantitativt. Eksempelvis hvor mange bøker det er fra hvert kannikgjeld, hvordan yrkesfordelingen blant forfatterne er og hvor mange bøker som behandler reformasjonen som et brudd. Det gjør det også mulig å se på flere faktorer samtidig. Om jeg for eksempel er interessert i å se hvem av dem som behandler reformasjonen som et brudd og er skrevet av profesjonelle historikere, er det lett å differensiere ut. Ved å behandle opplysningene på den måten, i en kvantitativ framstilling, vil det kunne bidra til å tallfeste, se sammenheng, hyppighet og om det er tendenser eller fenomener som endrer seg over tid.¹² Men for at en slik oppstilling av tall skal være nyttig må den analyseres nærmere, og datasettet gjør det lettere å finne mulige interessante enkelttilfeller som skiller seg ut.

Det å gå fra mange hundre sider med ustrukturert tekst til noen få kvantifiserte svar for hver bok har hatt sine utfordringer. Et viktig forbehold for denne oppgaven er antallet bøker. Selv om de sekstifem bøkene utgjør den totale mengden skrevne by- og bygdebøker fra Troms og Nordland, er antall bøker lite og vanskelig å sammenligne, noe som gjør det utfordrende å generalisere og trekke noen konklusjoner som kan gjelde for området i sin helhet. Den store variasjonen bøkene seg imellom har også gjort kategoriseringen utfordrende.

1.4.4 Kategorisering

Proessen med å omforme rådata til ulike analysekategorier blir kalt kategorisering.¹³

Kategoriene er i stor grad styrt av problemstillingen, og vil med andre ord ofte være spesifikke for oppgaven eller studiet. Ved å plassere funn og fenomener inn under kategorier struktureres dataen slik at den lettere kan analyseres og drøfte resultatet. Ifølge historiker Knut Kjeldstadli bidrar kategorisering til å identifisere og forstå fenomenene, sammenfatte og

¹² Andresen, Rosland, Ryymin & Skålevåg, 2012, s. 93 – 94.

¹³ Solli, 2018, s. 103.

forenkle, og å gjøre fenomenene sammenlignbar med eventuelle andre.¹⁴ Men i en kategoriseringsprosess hvor ustrukturert kildemateriale blir kvantifisert kan det bety en viss reduksjon i meningsinnhold ved at nyanser blir borte.¹⁵

Jeg har for min oppgave valgt å bruke de fire underproblemstillingene mine for å kategorisere og sortere mine kildedata. For å kunne gjøre det har jeg for hver kategori definert ulike underkategorier. De er som følgende:

Behandles reformasjonen som et brudd?:

Ja: Ser på reformasjonen som et periodiserende brudd og/eller et historisk vendepunkt.

Nei: Ser på reformasjonen verken som et periodiserende brudd og/eller et historisk vendepunkt.

Usikkert: Uklart hvorvidt reformasjonen behandles som et brudd og/eller vendepunkt. Boka kan mangle en klar periodisering, kronologi og sammenheng.

I hvor stor grad vektlegges reformasjonen?:

I ingen grad: Reformasjonen nevnes ikke, verken som tidsmessig markør eller i forbindelse med faktapreget forklaring.

I liten grad: Reformasjonen kan være benyttet som tidsmessig markør og/eller i forbindelse med en faktapreget forklaring, men forfatteren trekker i liten grad linjer mellom reformasjonen og endringer som skjedde.

I stor grad: Reflekterer rundt og diskuterer betydningen av reformasjonen og de endringene som skjedde. Trekker linjer og plasserer reformasjonen i kontekst.

Hvilke tematikker tas opp i forbindelse med reformasjonen?:

Politisk-økonomiske: Skildrer og vektlegger primært økonomiske, politiske og maktrelaterte endringer.

Religiøse: Skildrer og vektlegger primært konfesjonelle spørsmål og religiøse endringer.¹⁶

Flere tematikker: Belyser både politisk-økonomiske og religiøse sider, noenlunde likt.

¹⁴ Kjeldstadli, 1999, s. 216.

¹⁵ Solli, 2018, s. 104.

¹⁶ Berg, 2017, s. 13.

Ingen: Reformasjonen nevnes ikke, verken som tidsmessig markør eller i forbindelse med faktapreget forklaring.

I hvilket lys framstilles reformasjonen?:

Nevnes ikke: Reformasjonen nevnes ikke, verken som tidsmessig markør eller i forbindelse med faktapreget forklaring.

Nøytral: Belyser i liten grad verken positive eller negative sider ved reformasjonen.

Positivt: Reformasjonen skildres som noe positivt, ofte som en nødvendig endring og/eller en ny start. Problematiserer reformasjonen i liten grad.

Negativt: Reformasjonen skildres som en hendelse/prosess med negative konsekvenser.

2 Litteratur

2.1 By- og bygdeboktradisjonen

Mange historikere har forsøkt å definere lokalhistorie, og de fleste konkluderer med at det er utfordrende. Er det historie som er avgrenset av lokale, administrative eller kulturelle enheter? Professor i historie Aud Mikkelsen Tretvik, i boka *Lokal og regional historie* fra 2004, tar utgangspunkt i tidligere definisjoner, av blant annet historieprofessorene Ottar Dahl og Jørn Sandnes, når hun definerer lokalhistorie «... som historie om lokale samfunn»¹⁷. Et viktig element i denne definisjonen er lokalsamfunn, og det er ofte her kompleksiteten kommer inn. Hva er egentlig et lokalsamfunn, og hvordan blir det påvirket av ytre faktorer som kommunegrenser? Her velger jeg igjen å støtte meg til Tretvik sin definisjon:

«Lokalsamfunn er eit geografisk avgrensa busetnadsområde med visse felles politisk/administrative primærinstitusjonar der innbyggjarane har mangesidig kontakt med kvarandre. Området kan vere samansett sosialt, økonomisk og kulturelt. Kontakten er normalt hyppigare internt enn på tvers av områdegrensene, og mellom innbyggjarane finst det eit opplevd fellesskap med både positive og negative forteikn.»¹⁸

Lokal avgrensing er med andre ord sentralt. Likeledes er tilhørighet, da flere lokalhistoriske verk omhandler tidligere lokale enheter som innenfor dagens kommunale grenser ikke eksisterer. Et annet interessant moment i Tretvik sin definisjon av lokalsamfunn er

¹⁷ Tretvik, 2004, s. 7.

¹⁸ Ibid., s. 9.

sammensetningen av kulturelle og sosiale forskjeller. Særlig gjeldende vil dette være for nordnorske lokalsamfunn med særlig stor samisk og kvensk innflytelse. Dette er også gode eksempler på hvordan det å definere, og i noen tilfeller konstruere, lokalsamfunn kan være utfordrende.

Sentralt for norsk lokalhistorie, særlig når det kommer generell by- og bygdehistorie, er ønske om totalhistorie. Sandnes sin definisjon på hva god lokalhistorie bør være er nemlig: «... god lokalhistorie i betydningen allmenn region-, bygde- og byhistorie, bør være totalhistorie, dvs. gi en samlet framstilling av alle sider ved lokalsamfunnet og menneskene der i fortida: [...] En bør få fram at «alt heng i hop», som Koht sier».¹⁹ En bør med andre ord se på hvordan fenomener henger sammen og blir påvirket av hverandre, samtidig som det er sentralt å se hvordan større og mer utvendige faktorer har påvirket historien på lokalt nivå. Også Tretvik og historiker Einar Niemi trekker en totalhistorisk tilnærming på lokalhistorie som viktig, og Niemi som en måte å forbedre kvaliteten på lokalhistoriske studier.²⁰ Andre, som historiker Ingar Kaldal, mener det er unaturlig å se at alle lokalhistoriske sider henger sammen da de ikke nødvendigvis er en lokal enhet i utgangspunktet.²¹

Et trekk ved norsk lokalhistorie, som skiller oss fra andre lands lokalhistorie, er at den har blitt skrevet av både profesjonelle historikere og selvlærte amatører. Denne sammensetningen har av Niemi og historiker Harald Winge blitt kalt for lokalhistoriens *janusansikt*. På den ene siden er lokalhistorie en vitenskapelig disiplin med både teoretiske og metodiske krav som står i stil med den generelle fagdisiplinen historie, og som blir skrevet av profesjonelle historikere. På den andre siden er lokalhistorie fritidsvirksomhet og kulturaktivitet utøvet av den lokalhistorieinteresserte Ola Nordmann gjerne organisert gjennom et av de mange historielagene.²² Skillet er der, men er på ingen måte vanntett da både de profesjonelle historikerne og amatørerne samarbeider med hverandre og deltar på samme fagseminarer og -kurs. Likevel er det ikke til å stikke under stol at akkurat dette fenomenet ved lokalhistorie har skapt diskusjoner og fordommer.²³ I dag trekker flere, blant annet Norsk lokalhistorisk institutt, fram norsk lokalhistorie som et *kunnskapsfelt* – et *nettverk* bestående av individuelle

¹⁹ Sandnes, 1997, s. 24.

²⁰ Niemi, 1991, s. 13.

²¹ Kaldal, 1995, s. 127.

²² Niemi & Winge, 1994, s. 6.

²³ Se eksempelvis: Hundstad, 2018, s. 152 – 153.

aktører, institusjoner og organisasjoner som produserer, konsumerer og formidler lokalhistorie.²⁴

Aud Mikkelsen Tretvik har definert en profesjonell lokalhistoriker som en person med mastergrad i historie eller tilgrensende fag.²⁵ Når det kommer til en beskrivelse av hva en amatør er benytter leder for Norsk lokalhistorisk institutt, Dag Hundstad, seg av begrepet *barfothistoriker*²⁶. I artikkelen «Barfothistorikere og akademikere» fra 2018 beskriver han de som «... «selvgrodd» historikere som hjelper sitt lokalsamfunn med å samle inn, bevare, presentere og tolke deres egen fortid».²⁷ Dette er gjerne autodidakte²⁸ lokalhistorikere med en geografisk tilhørighet og autoritet fra stedet som det skrives om. De første generasjonene med barfothistorikere skilte seg fra tidligere muntlig fortellertradisjoner ved at de dro utenfor bygda for å innhente og studere skriftlige kilder. Dette ble etter hvert lettere tilgjengelig og effektivisert da statsarkivet etablerte mindre regionale enheter. Ved at de ulike historielagene gikk inn for å øke kompetanse ved å koordinere og kurse bygdebokforfattere, så man at også de autodidakte lokalhistorikerne fikk en kompetanseheving.²⁹ Generelt sett ser man at det har vært markant profesjonalisering innenfor lokalhistorie, særlig om man ser bort fra sjangeren årbøker. Mye av grunnen til dette er at det utdannes flere faghistorikere, Hundstad beskriver en utdanningseksplasjon på 1970 – 1980-tallet. Ifølge undersøkelser Norsk lokalhistorisk institutt (NLI) har gjort, var andelen profesjonelle lokalhistorieskrivere i 1970 på 35% og i 2002 på 78%.³⁰ Profesjonaliseringen bidrar til at en gjennom økte krav til standardisering av struktur og innhold øker kvaliteten på det lokalhistoriske arbeidet. Mye på grunn av at lokalhistoriskere med historiefaglige utdanning tar med seg profesjonshåndverket inn i lokalhistorien.

For Troms og Nordland i perioden 1910 til i dag har jeg gjennom min undersøkelse, funnet ut at fordelingen, totalt sett, er om lag 52% profesjonelle lokalhistorikere³¹ og 42% autodidakte lokalhistoriskere. I tillegg er det 3% med ukjent bakgrunn og 3% med blandet³² bakgrunn. Også for dette området har det de siste tiårene vært en markant profesjonalisering. Fra figur

²⁴ Norsk lokalhistorisk institutt, 2019.

²⁵ Tretvik, 2004, s. 77.

²⁶ Begrepet er introdusert av den amerikanske landskaphistorikeren John R. Stilgoe, se: Halttunen, 2002, s. 20 – 24.

²⁷ Hundstad, 2018, s. 140.

²⁸ Med det mener jeg: selvlærte uten formell historieutdanning.

²⁹ Hundstad, 2018, s. 148.

³⁰ Tretvik, 2004, s. 77.

³¹ Dette inkluderer også teologene.

³² Det vil si at boka har flere forfattere, både profesjonelle og amatører hvor alle har skrevet relevante deler.

2.1 ser en at antallet profesjonelle lokalhistorikere er på sitt høyeste på 1980- og 1990-tallet, men at det allerede fra starten av har vært vanlig at profesjonelle lokalhistorikere har skrevet by- og bygdebøker. Likedan er det en nedgang i antall autodidakte lokalhistorikere rundt 1970-tallet. De siste tretti årene har de profesjonelle lokalhistorieskriverne dominert.

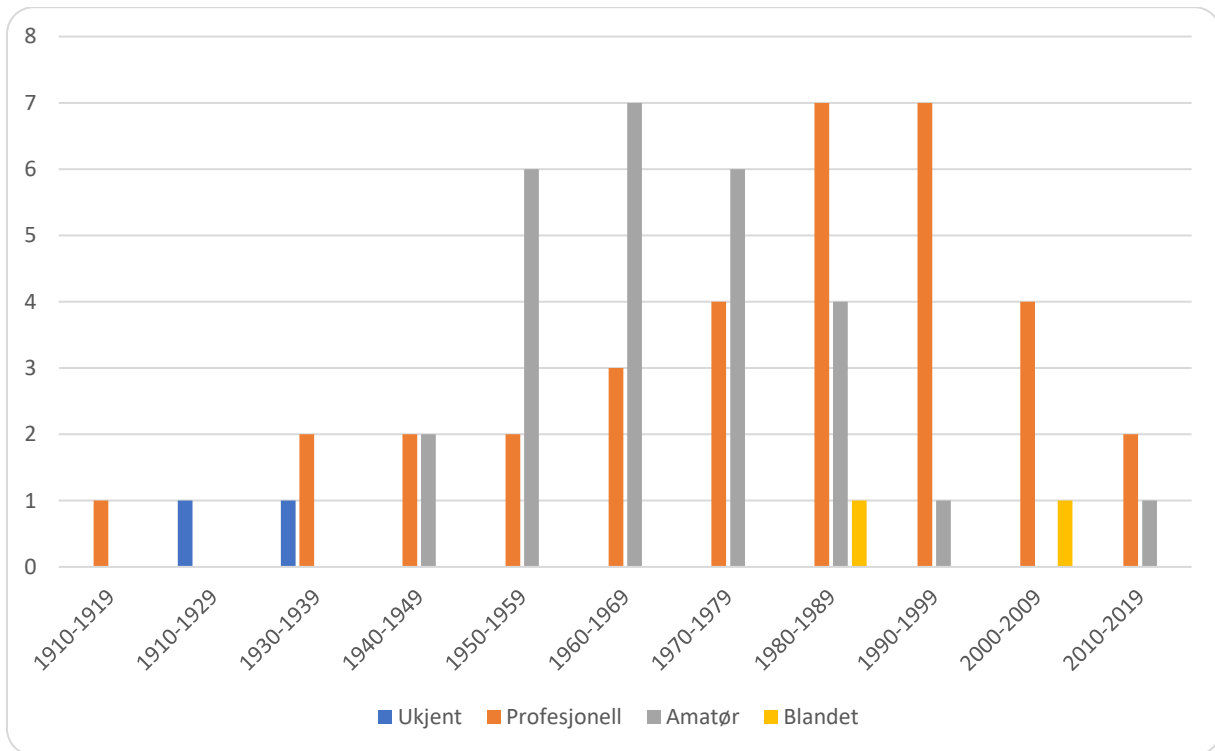

Diagram 2.1- Yrkesfordeling for mitt område.

Innenfor den lokalhistoriske produksjonen har jeg valgt å se nærmere på publikasjonene byhistorie og allmenn bygdehistorie.³³ Det å skrive en bygd eller bys historie ble for alvor aktuelt i løpet av 1900-tallet. Historisk sett har begge sjangerne hatt røtter lengre tilbake i tid, men i løpet av 1900-tallet ble standarden og normen for alvor satt for hvordan sjangrene skulle struktureres og skrives.³⁴

Innenfor byhistorie kan man generelt se et skille ved andre verdenskrig, der verkene før krigen i hovedsak var skrevet av amatører, og tiden etter preges av økt profesjonalisering der det i all hovedsak er profesjonelle historikere som dominerer som forfattere.³⁵ Det har også blitt et etablert fagmiljø innen grenen byhistorie hvor samarbeid lokalt og nasjonalt er sentralt, og man ser gjerne at det er disse enhetene som står får for det meste av byhistorieproduksjonen i Norge. I perioden før andre verdenskrig er det flest ettbandsverk

³³ Jeg kommer ikke til å gå nærmere inn på regionale bøker i dette kapitlet. Se: Tretvik, 2004, s. 65 – 69.

³⁴ Hundstad, 2018, s. 134.

³⁵ Ibid., s. 136 – 137.

men også flere samleverk med flere forfattere. Disse er i hovedsak inndelt etter emne. Disposisjonen har, i likhet med i bygdehistorie, variert mellom å være delt inn kronologisk eller etter emne. I nyere tid er det blitt vanlig å periodisere byhistorien med å skape en helhetlig framstilling for hver periode, med andre ord en blanding.³⁶ I følge Tretvik har et viktig ideal innenfor byhistorie vært framstillingen av Kristiansand skrevet av Sverre Steen i perioden 1941 – 1948.

I Troms og Nordland er det skrevet ni bybøker, hvorav kun én av disse er skrevet av en autodidakt lokalhistoriker. Boka er *Svolværs historie* skrevet av Olav Alsvik i 1963. Både Bodø og Tromsø har flere generasjoner av sin byhistorie, fordelt utover hele perioden. Begge har relevante nye versjoner, hvor det nyeste verket av Bodøs historie kom i 2009, og for Tromsø i 1994.

Når det kommer til allmenn bygdehistorie er produksjonen omfattende, og den har et større omfang enn byhistorien. Dette gjelder også for Troms og Nordland hvor det totalt er skrevet femti bygdebøker. Bygdebøkene har vært viktige for lokalsamfunnene, og spesielt når det kommer til folkeopplysning og i undervisningssituasjoner, men også som en identitetsbygger.³⁷ Flere enkeltverk har vært viktig i normsettingen, her vil jeg blant annet trekke fram *Eidsvoll bygds historie fram til 1700*, skrevet av Andreas Holmsen i perioden 1936 – 41, og *Folk og fortid i Hol* av Lars og Sigurd Reinton i 1938 og 1943 som viktige. Disse var særs viktige i normsettingen av disponeringen av bygdebøker. Det har også innenfor bygdeboksjangeren vært diskusjoner og trender på hva som er den beste måten å disponere verkene på. Der en emneinndelt framstilling tar for seg ett og ett tema, kanskje uten å se på sammenhengen, skaper en kronologisk framstilling lettere lengre linjer av kontinuitet og sammenheng, og kan bidra til en økt historieforståelse.³⁸ Holmsen slo et slag for en kronologisk inndeling, likeledes som en annen viktig normsetter nemlig Lars Reinton som i tillegg valgte å dele hvert kapittel inn i emner. Den emneinndelte framstillinga dominerte fram til omkring 1970, for deretter å bli mer og mer erstattet av en kronologisk inndeling utover på 1980- og 1990-tallet.³⁹ I dag er det ikke like vanlig å velge enten eller, og man ser gjerne en kombinasjon av de to ulike disposisjonene.

³⁶ Tretvik, 2004, s. 46 – 47.

³⁷ Ibid., s. 50 – 51.

³⁸ Ibid., s. 52.

³⁹ Ibid., s. 52 – 53.

Bygdebøkene har, i større grad enn byhistoriebøkene, hatt både profesjonelle og autodidakte forfatter, og det var lenge de autodidakte som sto for det meste av produksjonen.⁴⁰ Der det ofte har vært etablerte fagmiljøer, politiske vedtak og større økonomisk støtte rundt byhistoriebøkene, har det i mange tilfeller vært «enkeltmannsforetak» som har stått for produksjonen på bygda. Gjerne med en bygdebokkomite i ryggen. Historiker Helge Salvesen beskriver den klassiske lokalhistorikeren som «... læreren og kirkesangeren, den selvlærte bygdehøvdingen som bruker sitt liv på å skrive bygdas historie ...»⁴¹. Men som Salvesen videre sier ser man en tendens nasjonalt at disse i større grad får selskap av og i mange tilfeller blir utkonkurrert av profesjonelle lokalhistorikere. På et generelt grunnlag innenfor lokalhistorieskriving ser man en kvalitetsøking også her i løpet av 1940-årene, mye på grunn av økt profesjonalisering av fagmiljøet, men også på grunn av bedre økonomi og bedre kursing og veiledning av de lokalhistorieinteresserte amatørerne.⁴² Undersøkelser gjennomført av NLI i dag viser at cirka 80% av bygdebøkene som blir skrevet nå er av faghistorikere.⁴³ Også i Troms og Nordland ser man at det har vært en markant profesjonalisering av bygdebokforfatterne. Rundt 1980 skjer det et skifte hvor det tidligere har vært flest autodidakte lokalhistorikere til at det fra og med da blir et klart flertall av profesjonelle lokalhistorikere.

Historiker og tidligere leder i NLI, Harald Winge, skrev i 1992 artikkelen «Kulturhistorie i lokalhistorien ca. 1500 – 1850». I artikkelen drøfter Winge hvordan norske by- og bygdebøker behandler kulturhistorie for perioden 1500 – 1850. Winge er primært interessert i å se hvordan immateriell kultur, som åndelig kultur – religiøsitet, livssyn, verdier, holdninger og mentalitet, blir behandlet.⁴⁴ Winge oppfatter det slikt at den immaterielle kulturen har fått svært lite plass, og da særlig i by- og bygdebøker som regnes for å være den faglige mest framstående innen lokalhistoriesjangeren. Mye av grunnen til det er at i kjente mønsterbøker, som for eksempel Holmsens tidligere nevnte bok, er det heller den økonomiske, sosiale og politiske historien som dominerer. Da dette er ei bok og en modell som mange har fulgt, har det blitt skrevet sørgelig lite om immateriell historie fra perioden 1500 - 1850.

⁴⁰ Hundstad, 2018, s. 135.

⁴¹ Hundstad, 2018, s. 159 – 160, sitert fra Nysæter, 1995, s. 64.

⁴² Tretvik, 2004, s. 53.

⁴³ Hundstad, 2018, s. 159.

⁴⁴ Winge, 1992, s. 116.

2.2 Reformasjonen i historieskrivingen

Når historikere skal se nærmere på et steds historie og utvikling over tid, er brudd/kontinuitetsspørsmålet sentralt. Ut ifra hvilket perspektiv forfatteren har og etter hva han anser for å være sentrale vendepunkter i stedets utvikling, deles utviklingsløpet inn i ulike faser og epoker.⁴⁵ I en slik periodisering vil et vendepunkt eller tidsrom være såpass forskjellig fra tiden før og etter at man kan se på perioden som ensartet og som et brudd.⁴⁶

Reformasjonen blir i dag tradisjonelt behandlet som et brudd, siden 1536 – 37 markerer innføringen av reformasjonen og avskaffingen av det norske riksrådet.⁴⁷ Et religiøst brudd ved at den lutherske tro ble innført, og et politisk-økonomisk brudd ved at Norge for alvor mistet sin kirkelige og politiske selvstendighet. Reformasjonsbegrepet er komplekst og bruken av det er i mange tilfeller vanskelig å skille tematisk fra hverandre. Den konvensjonelle periodiseringen av norgeshistorien, som følger de store rikspolitiske begivenhetene, ser tradisjonelt sett på reformasjonen som en markør for middelalderens slutt og starten på tidlig nytid.⁴⁸ Både Universitetsforlaget og Samlagets læreverk om norgeshistorien for universitetene, samt flere norske oversiktsverk som *Store norske leksikon* og *Cappelens Norgeshistorie*, benytter seg av denne periodiseringen.

Reformasjonshistorieskrivingen på 1600- og 1700-tallet var svært kongevennlig og lite kritisk til det som hadde skjedd rundt 1536-37 og tiden etter. Mye på grunn av streng sensur som hadde som formål å bygge opp under kongens makt og styring.⁴⁹ Den store taperen i framstillingen var den katolske kirken som ble synonym med den mørke middelalderen. På 1800-tallet var reformasjonshistorieskrivingen preget av 1814 og nasjonsbygging. Sentrale spørsmål som hvorfor Norge mistet politisk selvstendighet sto i sentrum. Det religiøse bruddet ble i liten grad belyst eller problematisert, da mange så på overgangen fra katolisisme til protestantisme som noe positivt og et viktig steg framover for den kristne tro i Norge.⁵⁰ Mye av dette var også gjeldende for reformasjonshistorieskrivingen på 1900-tallet. Teologene som behandlet reformasjonen var i hovedsak opptatt av Luther og den lutherske tro, og problematiserte reformasjonen i liten grad.⁵¹ Et viktig unntak, og et eksempel på at

⁴⁵ Andresen m.fl., 2012, s. 38.

⁴⁶ Kjeldstadli, 1999, s. 221.

⁴⁷ Andresen m.fl., 2012, s. 38 – 39.

⁴⁸ Moseng, Opsahl, Pettersen & Sandmo, 2007, s. 20.

⁴⁹ Rian, 2014, s. 144-193.

⁵⁰ Berg, 2017, s. 18-19.

⁵¹ Rasmussen, 2011, s. 117-132.

arbeidsfordeling og valg av tematisk vektlegging er på tur til å bli mer dynamisk utover på 1900-tallet, var teolog og kirkehistorikeren Oluf Kolsrud (1885-1945). Kolsrud begynte å stille spørsmål ved den ensrettede positive framstillingen av reformasjonen.⁵² Istedenfor å svartmale den katolske seinmiddelalderkirka i Norge var han en forsvarer av en felleskirkelig arv.

Historiografisk har man gjerne skilt mellom historieskriverne som er mest opptatte av maktrelasjoner og politiske endringer knyttet til reformasjonen, og de som skriver om konfesjonelle spørsmål og religiøse endringer.⁵³ En ser gjerne at historikere har skildret de strukturelle og politiske endringer ved reformasjon heller enn de religiøse, og teologene har fokusert på de religiøse. Mange historikere har skyldt på et dårlig kildegrunnlag for å kunne skrive om (immateriell) kultur og religiøse aspekter, noe også Winge (1992) kommenterer:

«De færreste i lokalsamfunnet har etterlatt seg *direkte* vitnemål om sine standpunkter vedrørende religion, livssyn, holdninger osv. [...] [D]et vil i beste fall være tilfelle for en elite (embetsmenn, spesielle personligheter), og bruken av slike kilder vil umiddelbart reise spørsmål om representativitet.»⁵⁴

Som Winge poengterer videre, har historikerens bevissthet og fantasi mye å si for hva man kan få ut av kildematerialet. Ved å ha en kulturhistorisk beredskap under kildematerialet vil en kunne å se flere muligheter i kildematerialet enn andre gjør.⁵⁵

Det er gjennomgående at historikere ofte skylder på et dårlig kildegrunnlag for å belyse religiøse aspekter ved reformasjonen. I en diskusjon med teolog Ingun Montgomery i *Historisk tidsskrift* i 1984, gikk historiker Steinar Imsen så langt som å si at det ikke fantes kilder som kunne si noe om de religiøse sidene ved superintendentombudet⁵⁶, og at det heller ikke var i hans interesse å si noe om disse.⁵⁷ Likedan argumenter Imsen i boka, *Da reformasjonen kom til Norge*, fra 2016 ved å si at konfesjonelle spørsmål hadde lite relevans for hva som skulle drøftes i boka, og at han med glede overlot de teologiske aspektene til teologene.⁵⁸

⁵² Rasmussen, 2011, s. 118-123.

⁵³ Imsen, 2005, s. 9 – 10.

⁵⁴ Winge, 1992, s. 120.

⁵⁵ Ibid., s. 121.

⁵⁶ Som Imsen behandlet i sin doktorgradsavhandling om superintendenten i 1982. Se: Imsen, 1982.

⁵⁷ Imsen, 1984.

⁵⁸ Imsen, 2016, s. 45.

Et sentralt spørsmål i nyere reformasjonsforskning er hvorvidt det tematiske skille og arbeidsfordelingen mellom historikere og teologer har bidratt til at det religiøse aspektet ved reformasjonen har blitt lite problematisert og ensrettet positivt. Tradisjonelt sett har det religiøse perspektivet på reformasjonen i norsk historieskrivingen vært at det var slutten på en mørk, katolsk middelalder og starten på noe nytt og lystbetont.⁵⁹ I liten grad har dette blitt problematisert eller stilt spørsmål ved. På mange måter har derfor norsk reformasjonsskriving vært preget av at Norge har hatt et luthersk dominerende hegemoni.

De som har fokusert på det politisk-økonomiske bruddet har i større grad problematisert reformasjonen ved å se på dens virkning og konsekvenser. Her kan det samtidig være vanskelig å differensiere skildringene av det norske selvstendighetstapet og den *mørke* unionstiden. I nyere forskning blir i større grad de politisk-økonomiske og de religiøse aspektene kombinert, og problematisert. Et eksempel på dette er boka *Reformasjon uten folk* fra 2018 skrevet av kunsthistoriker Henning Laugerud. Boka har blant annet som hensikt å formidle en bredere reformasjonshistorie gjennom å se på hvordan katolsk religiøsitet og forestillinger har utartet seg i århundrene etter tvangsinnføringen av reformasjonen.⁶⁰ Et annet eksempel er boka *Reformasjonen i nytt lys* fra 2017 hvor teologene Tarald Rasmussen og Ola Tjørhom er redaktører. Denne boka har som mål å belyse den brede reformasjonshistorien ved å trekke paralleller og se på ny forskning som tar for seg kulturhistorie, kirkehistorie og allmenn historie.⁶¹ Litt paradoksalt er det kanskje at alle forfatterne i boka er teologer. Dette ble også kommentert av historiker Sigrun Høgetveit Berg, som anmeldte boka for *Historisk tidsskrift*.⁶²

En viktig årsak til at de siste tiårene har blitt mer tverrfaglig samarbeid innenfor forskningsfeltet reformasjonen er det Rasmussen og Tjørhom, blant mange, kaller *den kulturelle vendingen* innenfor humanistisk forskning.⁶³ Det innebærer eksempelvis et større fokus på kulturelle aspekter som religiøsitet og vanlige menneskers liv. Dette kommer til uttrykk ved at reformasjonsforskere vektlegger virkningene av reformasjonen, både de religiøse, kulturelle og politiske, enn årsakene til selve hendelsesforløpet i 1536-37.⁶⁴ Her ser jeg en sammenheng mellom det å vektlegge virkningen av en hendelse, som reformasjon, og

⁵⁹ Berg, 2017, s. 14 – 15.

⁶⁰ Laugerud, 2018, s. 13.

⁶¹ Rasmussen & Tjørhom, 2017, s. 9.

⁶² Berg, 2018, s. 73 – 77.

⁶³ Rasmussen & Tjørhom, 2017, s. 9.

⁶⁴ Berg, 2017, s. 29.

det å kunne oppnå en totalhistorisk framstilling, i henhold til hva den lokalhistoriske ambisjonen er.

Teolog Hallgeir Eldstad har i artikkelen «Her maatte Reformationen med Tvang indføres» fra 2017, forsøkt å kartlegge og forstå hvordan reformasjonen har blitt belyst og fortalt om i norske historieskolebøker for grunnskolen på 1800- og 1900-tallet. Ifølge Elstad er det en tydelig forskjell og et spenningsforhold mellom framstillingen av Luther og den tyske reformasjonen, og reformasjonen i Norge, og dette går igjen i de fleste skolebøkene fra denne perioden. Luther og den tyske reformasjonen har i stor grad blitt framstilt positivt, noe som Eldstad tolker dit hen at det for lærebokforfatterne var viktig å fremheve en luthersk identitet som sto i stil med norsk grunnskoles grunnleggende kristne og lutherske plattform.⁶⁵ Dette står i stil med den konvensjonelle positive tolkningen av Luther, i hovedsak skrevet av norske teologer. Den kritiske og negative tilnærmingen til reformasjonen i Norge, som Elstad ser er gjennomgående i skolehistoriebøkene, står i stil med nasjonal historieskriving der det har vært fokuserte på tapet av den norske selvstendigheten og starten på den mørke og ødeleggende unionstida.⁶⁶

Det er generelt skrevet lite om nasjonale forskjeller knyttet til reformasjonen. Men i Nord-Norge er dette et felt som de siste årene har blitt forsket og skrevet mer om. Det har gjennom det fler- og tverrfaglige forskningsprosjektet *The Protracted Reformation in Northern Norway* (PRiNN) blant annet blitt gitt ut to, snart tre, bøker om reformasjonen i Nord-Norge.⁶⁷ PRiNN-prosjektet har et regionalt fokus og ser på reformasjonen som en lang prosess for Nord-Norge, og for å få fram særtrekk fra regionen strekker de reformasjonsperioden helt fram til midten av 1700-tallet.⁶⁸ Dette innebærer blant annet et særlig fokus på det samiske aspektet ved misjonstiltakene som på 1600 – 1700-tallet ble gjennomført overfor den samiske befolkningen.⁶⁹ Når det kommer til det samiske og hvordan de er behandlet i norsk lokalhistorie, mener historiker Lars Ivar Hansen at det er en tematikk som er gjennomgående underkommunisert i bygdeboktradisjonen.⁷⁰ Det vil derfor være interessant å se hvordan det samiske aspektet ved reformasjonen blir framstilt i mitt område.

⁶⁵ Elstad, 2017, s. 239.

⁶⁶ Ibid., s. 229.

⁶⁷ Se: (Hansen, Bergesen & Hage, 2014) og (Berg, Bergesen & Kristiansen, 2016).

⁶⁸ PRiNN, 2019.

⁶⁹ Se eksempelvis: S. Rasmussen (2014), Storm (2014) og Bergesen (2014). Alle i Hansen m.fl, 2014.

⁷⁰ Hansen, 2010, s. 315.

3 Presentasjon og drøfting av funn

Når jeg nå skal se nærmere på hvordan reformasjonen har blitt framstilt i by- og bygdebøker i Troms og Nordland, står de fire kategoriene fra 1.4.4, sentralt. Ved hjelp av disse har jeg sortert funnene mine, og forsøkt å belyse vesentlige sider ved den nordnorske reformasjonshistorieskrivningen. Jeg har valgt å se nærmere på de funnene jeg anser å være mest interessante.

3.1 Behandles reformasjonen som et brudd?

Et sentralt spørsmål for å kartlegge reformasjonshistorieskrivningen i Nord-Norge, er hvorvidt forfatterne behandler reformasjonen som et brudd. Det kan blant annet fortelle oss hvorvidt forfatterne har benyttet konvensjonelle periodiseringsrammer, om de anser reformasjonen som en viktig hendelse og markør også på et lokalt nivå, og/eller om de ser på reformasjonen som et historisk vendepunkt. Dette kan belyse hvordan nordnorsk lokalhistorie forholder seg til periodisering og historieskriving på nasjonalt nivå.

Forord og disposisjon var viktige utgangspunkt for å vurdere hvilke underkategorier de ulike bøkene falt inn under. Mange av bøkene benyttet seg av en kronologisk disposisjon hvor det kom tydelig fram hvilke perioder og faser forfatterne anså som viktig for området. I de av bøkene som hadde en ren emnebasert inndeling, var det utfordrende å se hvilke periodiseringsvalg forfatterne hatt tatt. I disse bøkene så jeg mer på hvilke like epoker og tematikker boka besto av. Her kunne det eksempelvis være et eget kirkekapittel, og i sjeldne tilfeller egne reformasjonskapittel. Forfatterens forord kunne også gi nyttig informasjon om hvilket ståsted og vinkel, valg og prioriteringer som hadde blitt gjort i boka. Her kunne det blant annet stå en unnskyldende kommentar for hvorfor boka inneholdt lite om enkelte perioder eller tema, noe som ofte ble lagt på et dårlig eller manglende kildemateriale.

Behandles reformasjonen som et brudd?	
Ja	46 av 65 bøker = 71 %
Nei	17 av 65 bøker = 26 %
Usikkert	2 av 65 bøker = 3%

Oversikt 3.1 - Talloversikt over om reformasjonen behandles som et brudd.

Av de sekstifem bøkene jeg gjennomgikk behandlet førtiseks av disse reformasjonen som et brudd. Med utgangspunkt i min kategorisering kan man anta at disse forfatterne så på reformasjonen som et periodiserende brudd og/eller et historisk vendepunkt. Videre var det sytten som ikke behandlet reformasjonen som et brudd, og i to tilfeller var det uklart hvorvidt

det ble gjort. Det vil være vanskelig, bare ut ifra disse tallene, å kunne si noe mer om hva forfatterne har lagt i reformasjonen. Tallene indikerer likevel at et klart flertall av forfatterne ser på reformasjonen som et sentralt element i periodisering av den nordnorske historien.

Basert på mine funn synes det ikke å være en sammenheng mellom forfatterens profesjonalitet og om reformasjonen behandles som et brudd.⁷¹ Flertallet av de profesjonelle behandler reformasjonen som et brudd, det samme er tilfellet blant amatørerne. De profesjonelle forfatterne er også i flertall blant de som ikke behandler reformasjonen som et brudd. De to bygdebokforfatterne med teologisk bakgrunn velger begge å behandle reformasjonen som et brudd. Det betyr at de fleste nordnorske by- og bygdebokforfatterne i Troms og Nordland har valgt å behandle reformasjonen som et brudd, uavhengig av sin faghistoriske bakgrunn.

Det er lite i denne kategorien som endrer seg i løpet av perioden jeg har valgt å se nærmere på.⁷² Selv om forekomsten av «ja» er langt hyppigere enn «nei», er begge spredd utover hele perioden på 110 år. Også i nyere tid kan det se ut som noen bygdebokforfattere tenker at reformasjonen ikke er et brudd. I 2011 kom tredje bind av *Helgeland historie – fra 1537 og 1840* skrevet av historikerne Ann Kristin Klausen, Leif Elsvatn og Kåre Hansen.⁷³ Selv om det kommer tydelig fram i tittelen at bokserien har en periodisering som benytter seg av innføringen av reformasjonen som en viktig markør, nevner ikke dette tredje bindet eksplisitt reformasjonen. Her skal det nevnes at bind to av serien, som omhandler perioden 1030 – 1537, tar for seg store deler av selve innføringen av reformasjonen i Norge, men selv om bind to tar for seg selve innføringen, tolker jeg det slik at forfatterne av bind tre ikke ser på reformasjonen som et brudd med særlige virkninger for regionen.

I hvor stor grad forholder forfatterne som behandler reformasjonen som et brudd seg til den konvensjonelle periodiseringen på nasjonalt nivå? Mye av det som er skrevet om norsk historie for denne perioden følger de store nasjonale forståingsrammene. Det kan tenkes at de lokalhistoriske forfatterne har fulgt dette ubevisst, og dermed overført det til å gjelde på lokalt nivå. Det er ikke mitt formål å konkludere rundt hvorvidt forfatterne har et ubevisst eller bevisst forhold til dette, men jeg vil forsøke å belyse hvordan det er blitt gjort i noen enkelttilfeller.

⁷¹ Se: tabell 3.1 i vedlegg 1

⁷² Se diagram: 3.1 i vedlegg 2.

⁷³ Boka må ikke forveksles med det fjerde bindet fra samme serie og som tar for seg samme periode. Bind fire har Sten Rino Bonsaksen som redaktør, er skrevet av blant andre historikerne Ragnhild Høgsæt og Alan Hutchinson, og behandler reformasjonen i stor grad både når det kommer til vektlegging og som brudd.

En av bøkene som behandler reformasjonen som et brudd er første bind av historieverket *Tromsø gjennom 10 000 år, Fra boplass til by: opp til 1794*. Boka er skrevet av arkeologene Anne-Karine Sandmo og Reidar Bertelsen, og historiker Ragnhild Høgsæt. Den har en kombinert kronologisk og emnebasert inndeling med tre hoveddeler hvor forfatterne har ansvar for hver sin del. Selv om boka har en form for periodisering innledningsvis er den ikke basert på nøyaktige årstall. Det kommer likevel fram i løpet av boka at forfatterne ser på reformasjonen som et brudd, ved at de refererer til at hendelser skjedde før/etter reformasjonen. Bertelsen skriver eksplisitt hvordan de forholder seg til spenningen mellom lokal og nasjonal periodisering slik; «[i] Tromsø-området vil det strengt tatt være riktig å regne den egentlige mellomalderen fra 1250 til 1536, men det er praktisk om vi holder oss til det som gjelder i Norge for øvrig.»⁷⁴ Som det kommer fram her er det ikke reformasjonsbruddet som markør Bertelsen stiller spørsmål ved, men tida før. Det er likevel interessant å se at han undrer seg på hvorvidt de nasjonale periodiseringsrammene passer for Tromsø. Min tolkning om at boka behandler reformasjonen som et brudd blir videre forsterket av at Høgsæt, i sitt kapittel om reformasjonen, behandler reformasjonen som et historisk vendepunkt - et statskupp. Reformasjonen hadde konsekvenser for blant annet erkebiskopens setesveiner i byen, men Høgsæt vektlegger også at reformasjonen var en langsom prosess for regionen.⁷⁵

Første bind av *Tromsø gjennom 10 000 år* er et eksempel på hvordan man kan behandle reformasjonen som en periodiserende markør. Periodiseringen er med på å strukturere innholdet, men er utover det blir det ikke tematisert videre. Andre forfattere har valgt å la periodiseringen ha en mer framtrædende rolle, som for eksempel historieverket *Helgelands Historie*. Når Helgeland Historielag velger å dele bindene inn etter viktige nasjonalpolitiske hendelser, vil jeg anta at de ser på 1536-37 som et markant skille også for Helgeland. Om man velger en periodisering hvor reformasjonen er sentral, forventer jeg som leser at reformasjonen på en eller annen måte blir behandlet og vektlagt i boka. I bind tre nevnes ikke reformasjonen. Dette er et godt eksempel på at periodiseringen de har valgt virker konstruert og derfor ikke fungerer på et lokalt nivå.

Her vil jeg trekke fram reformasjonen i Nord-Norge som noe man må være særlig oppmerksom på i periodiseringssammenheng. Reformasjonsforskere, eksempelvis de i PRiNN-prosjektet, vektlegger reformasjonen som en lang prosess i Nord-Norge, og det er

⁷⁴ Sandmo, Bertelsen & Høgsæt, 1994, s. 204.

⁷⁵ Ibid., s. 269 – 271.

grunn til å tro at det har vært reformatoriske momenter langt inn i tidlig nytid. Det er ikke nødvendigvis en motsetning mellom det å behandle reformasjonen som et brudd og som en lang prosess, men det er likeså viktig å diskutere reformasjonen og dens innflytelse i perioden etter, som det er å kommentere selve innføringen i 1536-37. Flere av bøkene skildrer primært innføringen men inkluderer ikke endringene over tid. Det kan derfor være litt risikabelt å benytte seg av reformasjonen som periodiserende markør i nordnorsk lokalhistorie. Det bør reflekteres over og man bør vite hva det innebærer. Helgelands periodisering er et eksempel på at menneskene bak bygdebøkene har tatt i bruk reformasjonen som en markør, uten nødvendigvis å ha reflekter rundt om det passer med hva de vil fortelle. Reformasjonen som en lang prosess blir ikke vektlagt, og de lokale nyansene kommer som følge av dette mindre tydelig fram.

Bøkene som ikke anser reformasjonen for å være et brudd benytter seg heller ikke av 1536-37 som en periodiserende markør i sin framstilling. Dette kan forstås på flere måter. En forklaring kan være at periodiseringen er forsøkt lokalt tilpasset. Samtidig kan forfatterne ha vurdert reformasjonen som et ikke-relevant vendepunkt, både for perioden og som en historisk hendelse. Hensikten med denne oppgaven er ikke å diskutere/konkludere med hvorvidt det er positivt eller negativt å følge en konvensjonell periodisering på lokalt nivå, men heller dokumentere hvorvidt dette blir gjort eller ikke.

Første bind av bygdeboka *Karlsøy og Helgøy*, skrevet av historiker Håvard Dahl Bratrein i 1989, er en av bøkene som ikke behandler reformasjonen som et brudd. Boka deles inn i flere egendefinerte perioder, der tiden rundt reformasjonen blir lagt til kapittelet «Høgkonjunkturtid», som omhandler perioden fra 1500-1620. Innledningsvis gjør Bratrein godt rede for periodiseringsvalgene sine, og hovedargumentet for hvorfor akkurat denne perioden går fra 1500 til 1620 er todelt. Det økonomiske perspektivet og kildesituasjonen står sentralt i Bratreins periodisering. Som navnet på kapitlet tilsier er dette en periode med gode økonomiske tilstander, samtidig som det er en periode der det er mer skriftlig kildemateriell fra enn tidligere.⁷⁶ Innledningsvis gjør Bratrein rede for at en av bokas rammer er å se hvordan området har tilpasset seg ytre forhold, som markedssystem og statssystem, og at det sentralt står et ønske om å se på det i et lokalt perspektiv, med andre ord sett innenfra.⁷⁷ Det er interessant å se at han ikke følger de store nasjonalpolitiske hendelsene i sin periodisering, og derfor heller ikke den tradisjonelle inndelingen av middelalderen. Kapitlet som omhandler

⁷⁶ Bratrein, 1989, s. 263.

⁷⁷ Ibid., s. 11.

tida før reformasjonen strekker seg fra 1250 til 1500 og har fått navnet «Bosetninga tar form». Begrunnelsen er at det fra midten av 1200-tallet er mulig å spore en sammenhengende bosetning fram til nyere tid, og at kildene fra denne perioden primært er arkeologiske.⁷⁸ Bratrein har tatt et valg med hensyn til periodiseringen som bunner ut i hva hans perspektiv og formål med boka er. Periodiseringen er således lokalt tilpasset, og det vurderes at han i den sammenheng ikke ser på det som et brudd. Bratrein omtaler reformasjonen som et resultat av en lengre tids union med Danmark, og at innføringen av 1536 er siste spiker i kista. Fra den tid sammenfaller kirka med staten.⁷⁹ Konsekvensene av 1536 var i hovedsak økonomiske, skriver Bratrein videre. Og fra et økonomisk-politisk ståsted med Bratreins lokale vri, tolker jeg det slik at han ikke ser på reformasjonen som et markant, historisk vendepunkt.

3.2 I hvor stor grad vektlegges reformasjonen?

Ved å se nærmere på hvordan reformasjonen blir vektlagt kan man få et mer nyansert bilde av hvor relevant forfatterne har ansett reformasjonen å være for deres område, utfra deres perspektiv og vinkling, og i en totalhistorisk framstilling. Her har det særlig vært interessant å se nærmere på hvordan reformasjonen vektlegges i tidligere kannikgjeld og områder med samisk bosetning. I et forsøk på å belyse kategorien har jeg sett på hvorvidt reformasjonen er nevnt, i hvilke sammenhenger reformasjons behandles og omtales, og i hvor stor grad det reflekteres rundt reformasjonen og de endringene som skjedde.

I hvor stor grad vektlegges reformasjonen?	
I liten grad	44 av 65 bøker = 68 %
I stor grad	11 av 65 bøker = 17 %
Nevnes ikke	10 av 65 bøker = 15 %

Oversikt 3.2 - Talloversikt over vektlegging av reformasjonen.

Om lag to tredjedeler av by- og bygdebøkene for mitt område vektlegger reformasjonen i liten grad. Mange benytter seg av reformasjonen som periodisk markør, og forklarer den gjerne med noen faktaorienterte setninger. Ut over det blir det i liten grad trukket linjer mellom reformasjonen som hendelse og andre hendelser eller endringer i tiden etter. Videre vektlegger elleve av sekstifem bøker reformasjonen i stor grad. Disse bøkene ser på reformasjonens følger og påvirkning for stedets historie. Det trekkes lengre linjer mellom reformasjonsbølgene på starten av 1500-tallet og århundrene etterpå. Det vil ikke si at

⁷⁸ Bratrein, 1989, s. 208.

⁷⁹ Ibid., s. 264 - 265 og s. 322.

reformasjonen blir den eneste forklaringen, men det reflekteres rundt betydningen av reformasjonen og de endringene som skjer utover reformasjonsårhundret. I ti av sekstifem bøker blir ikke reformasjonen nevnt i løpet av gjennomgangen av stedets generelle historie, eller nevnt i noen annen sammenheng.

Det er liten sammenheng mellom forfatterens historiefaglige bakgrunn og hvordan reformasjonen vektlegges.⁸⁰ Reformasjonen vektlegges «i liten grad» av like mange amatører som profesjonelle historikere. Også forfattere med teologisk bakgrunn vektlegger reformasjonen «i liten grad». Dette er et interessant funn, men antall og omfang gir liten mulighet for videre generalisering. De som i stor grad vektlegger reformasjonen er i hovedsak profesjonelle historikere, mens det derimot er flest forfattere med ikke-profesjonell bakgrunn som ikke nevner reformasjonen i det hele tatt.

Samtlige underkategorier sprer seg jevnt utover perioden på 110 år.⁸¹ Selv om det er verdt å legge merke til at antallet utgitte bøker har gått kraftig ned de siste årene, har det i løpet av de siste ni årene blitt utgitt tre bøker hvor alle vektlegger reformasjonen ulikt.

Det kan være mange grunner til at to tredeler av utvalget vektlegger reformasjonen i liten grad. Flere av forfatterne påpeker at det er lite kildemateriale fra 1500-tallet som en kan tilegne seg kunnskap fra og tolke. De begrunner videre at det derfor er lite man kan si med sikkerhet fra perioden. Mange velger derfor å utelate relevante elementer i frykt for å si noe feil. I tillegg er det mange med et politisk-økonomisk ståsted, som tilsynelatende viser mer interesse for å se på perioder med større kildegrunnlag. Likevel er det gjennomgående at det er lite åpenhet rundt hva som kan være hypoteser og mulige scenarioer, og for liten diskusjon rundt det dårlige kildematerialet. Det virker som at dårlig kildegrunnlag kan legitimere at det ikke tas opp til videre drøfting.

Et spesifikt eksempel kan belyse hvorvidt det er en sammenheng mellom det å skylde på dårlig kildemateriale og det å vektlegge reformasjonen i liten grad. I *Bygdebok for Skjerstad og Fauske* fra 1975 skriver forfatter og historiker Gunnar Berg allerede innledningsvis at han kun kan skrive om det han har kildemateriale om.⁸² Videre utdyper han at det særlig i tiden rundt reformasjonen er lite kilder å bygge videre på;

⁸⁰ Se: tabell 3.2 i vedlegg 1.

⁸¹ Se: diagram 3.2 i vedlegg 2.

⁸² Berg, 1975, s. 9.

«[d]et er svært lite vi vet om de kirkelige forhold i Skjerstad fra katolsk tid. Det samme kan sies om de første tiårene etter reformasjonen. Det er derfor vanskelig å gjøre seg opp noen mening om de tilstander som rådde. De lokale skriftlige kildene gir oss så godt som ingen konkrete opplysninger fra denne tiden.»⁸³

Berg er med andre ord opptatt av å poengtere at kildematerialet er lite, og holder seg til en grunnleggende faktabasert forklaring av hva reformasjonen var, og hva en ut ifra kildematerialet kan si om reformasjonen i Skjerstad og Fauske. Det er eksempelvis kilder som oppgir navn på prester og kirkeregnskap som kan være med å belyse noe om kunsten og inventaret i kirken. Det gis noen forklarende setninger om hva reformasjonen var, fulgt opp av enkle faktaopplysninger. Dette bidrar til at framstillingen av reformasjonen blir lite sammenhengende. Det er vanskelig å se hvilke konsekvenser og lange linjer som trekkes av forfatteren fra innføringen av reformasjonen og tiden etter. Reformasjonen synes dermed å være noe som skjedde i 1536-37, og ikke en prosess over lengre tid. Berg er en av forfatterne som løser mangelen på lokalt kildemateriale ved å presentere reformasjonen på et generelt nivå. Det sies sjelden eksplisitt at det gjøres og hvilken kilde som ligger til grunne for det som blir sagt. Dermed blir det vanskelig å vite hvorvidt det forfatteren skriver gjelder for området.

Det er to sentrale spørsmål i den videre analysen. Er det slikt at forfattere som vektlegger reformasjonen i større grad har mer kildemateriale å rutte med? Eller utfyller de det begrensede kildemateriellet, som det faktisk er, med nettopp å reflektere rundt det og komme med mulige tolkninger eller utfall?

Et eksempel på ei bygdebok som vektlegger reformasjonen i stor grad er bind tre av Steigen bygdebok med navn *Nordfjord: fjorden og folket*. Boka ble skrevet i 1991 av adjunkt Svein Fygle. Fygle argumenter godt for periodiseringsvalgene sine, og skriver at den er tilpasset Nord-Norge. Eksempelvis gjør han det ved å skille ut perioden ca. 1500 – 1620, og begrunner det med at dette er en periode med sammenhengende nedgangstid for Nord-Norge.⁸⁴ Fygle behandler reformasjonen som et tydelig brudd, som særlig fikk betydning for kystfolket, og vektlegger reformasjonen gjennomgående gjennom hele boka ved å belyse flere sider ved den, som både en brå og langsom prosess, og som noe som fikk konsekvenser for området. Det er også for Nordfold lite kildemateriell fra 1500-tallet, noe Fygle kommenterer. Også han tyr til

⁸³ Berg, 1975, s. 105.

⁸⁴ Fygle, 1991, s. 68.

det som sies regionalt og nasjonalt om reformasjonen og bruker det til å belyse mulige antakelser for hvordan det har vært i Nordfold.

«Så kom reformasjonsbudet i 1537 og traff landsdelen helt uforberedt. Regjeringen greide ikke å forsyne de sørlige landsdeler med nye prester. Hvordan det gikk med Nord-Norge kan enhver tenke seg. Nytt rituale og ny alterbok ble sendt til de sittende, katolske prester, med beskjed om at de i framtiden var protestantiske prester. Det er sagt at menigheten neppe merket stort annet enn at prestene giftet seg og fikk barn.»⁸⁵

Fygle bruker generell kunnskap om reformasjonen, og klarer i større grad enn andre forfattere å danne et bilde av hvordan det har vært i Nordfold rundt og etter innføringen av reformasjonen. Dette er i motsetning til forfatterne som i ingen eller liten grad vektlegger reformasjonen på bakgrunn av manglende kilder. Et legitimt spørsmål er hvor tydelig usikkerheten rundt antakelsene og hvilke kilder Fygle har benyttet, kommer fram i vektleggingen han har av reformasjonen.

I en lokalhistorisk kartlegging vil det være interessant å se nærmere på hvordan reformasjonen har blitt vektlagt i områder med samisk bosetning. For Troms og Nordland er det få by- og bygdebokforfattere som ser nærmere på reformasjonen i forhold til etnisitet. De fleste, i forbindelse med etnisitet generelt, skylder på et manglende kildegrunnlag. Dette gjelder særlig i forbindelse med middelalderen og starten på tidlig nytid. I mange av bøkene hoppes områdets «samiske historie» ofte over, og boka starter for alvor når nordmennene kommer. Dette medfører at reformasjonshistorien behandles i boka. Et eksempel på ei slik bok er *Bardu bygdebok* skrevet av journalist Eystein Eggen i 1950. Boka mangler en klar kronologi. Den er bygd opp av kapitler med ulike temaer, og periodiseringen kommer ikke tydelig fram. Boka har et kapittel innledningsvis med navn «Flyttlappene», som omhandler hvordan de samiske har streift i området i mange hundre år, og hvordan de tidvis har hatt kontakt med og vært i konflikt med nordmenn. Eggen kommenterer tidlig at det er lite kildemateriale og inkluderer derfor det samiske lite i resten av boka.⁸⁶ Hovedfokuset er på 1700-tallet og framover da Bardu fikk fast bosetning. Eggen nevner ikke reformasjonen, noe som kan tyde på at det i utfra hans perspektiv er ingen sammenheng mellom reformasjonen og Bardus historie. I en ny versjon av *Bardu bygdebok*, som er forventet utgitt senere i 2019, ser det ut til at en større andel av boka omhandler tida før grunnleggelsen av Bardu og de norske innflytterne.⁸⁷ Det

⁸⁵ Fygle, 1991, s. 72.

⁸⁶ Eggen, 1950, s. 18 – 19.

⁸⁷ Basert på en tilsendt disposisjon jeg har fått innsyn i fra bygdebokkomiteen i Bardu.

ville ha vært interessant å se hvordan de vektlegger reformasjonen til sammenligning med Eggens bok fra 1950.

Ei bok som tar utgangspunkt i det magre kildematerialet knyttet til det samiske, er *Fjordfolket i Kvænangen: fra samisk samfunn til norsk utkant 1550 – 1980*, skrevet av sosialantropolog Ivar Bjørklund i 1985. Her var det interessant å se nærmere på hvordan Bjørklund behandlet reformasjonen, og om han i motsetning til Eggen, nevnte reformasjonen. Utfra boktittelen kommer det klart fram at Bjørklund primært har valgt å ta for seg perioden fra 1550 og tiden framover, altså noen tiår etter innføringen av reformasjonen. Også hans hovedargument for periodiseringen er at det skriftlige kildeomfanget økes betraktelig i denne perioden. Boka vektlegger reformasjonen i liten grad. Bjørklund skildrer i hovedsak økonomiske tilstander som forteller hvordan folket levde, basert på hva skriftlige kilder kan fortelle, og jeg tolker det slik at reformasjonen på grunn av Bjørklunds perspektiv blir lite relevant i den sammenheng. Bjørklund er inne på at Norge, som på denne tiden ikke har fastslåtte grenser for de samiske områdene i nord, har blitt dansk-norsk, men utdyper ikke dette noe nærmere enn at det fra da av var danske fogder, noe befolkningen i Kvænangen måtte forholde seg til.⁸⁸ Bjørklund skriver om at det blir bygget kirker lengre og lengre nord etter hvert som norske og internasjonale fiskere fisker aktivt langs kysten, men mener at dette og kristendommen hadde liten eller ingen innflytelse på de samiske trosforestillingene blant folket i Kvænangen annet enn de døpte barna sine.⁸⁹ Slik jeg tolker det, trekker Bjørklund ingen linjer og ser ingen sammenheng mellom reformasjonen og misjoneringen av den samiske befolkningen.

Ut ifra disse to eksemplene kan det se ut som reformasjonen blir særlig lite vektlagt i områder med samisk befolkning, og at det generelt har blitt skrevet lite om hvordan samene ble berørt av reformasjonen i by- og bygdebøker. Selv om det etniske ikke har vært en egen kategori i denne oppgaven er det grunn til å anta, med grunnlag i datainnsamlingen og dens funn, at reformasjonen i områder med stor samisk befolkning sjelden blir satt i et lengre tidsperspektiv og at dens påvirkning blir belyst.

Det vil være interessant å se nærmere på hvordan reformasjon har blitt vektlagt av forfatterne som har skrevet om de største kannikgjeldene i Nord-Norge. Innledningsvis i denne oppgaven kommer jeg med en antakelse om at kildematerialet rundt innføringen av reformasjonen er større i store, mektige kannikgjeld og at det er grunn til å tro at forfatterne kan ha benyttet seg

⁸⁸ Bjørklund, 1985, s. 27.

⁸⁹ Ibid., s. 134.

av disse og derfor vektlegger reformasjonen sådan. Ved reformasjonsutbruddet var Trondenes kannikgjeld det mest inntektsrike og -givende kannikgjeldet i Trondheim og i Norge forøvrig.⁹⁰ Bind fire av *Trondenes bygdebok, Trondenes sogns historie*, ble skrevet av historiker Trygve Lysaker i 1958. Slik jeg tolker det, vektlegger Lysaker reformasjonen i stor grad. Han beskriver grundig Trondenes i middelalderen, hvordan Trondenes ble et ettertraktet kannikgjeld, og hvordan en langsom men etter hvert ganske brutal innføring av reformasjonen bidro til at stedet opplevde nedgangstider og ble en perifer del av Danmark-Norge.⁹¹

Beskrivelsen bærer preg av at Lysaker ser på reformasjonen som en katastrofe for Nord-Norge. Samtidig forsøker han å reflektere rundt betydningen av reformasjonen og de endringene som skjedde, og trekker linjer og plasserer reformasjonen i kontekst. Det er rimelig å anta at større kannikgjeld også har et bredere kildegrunnlag. I avsnittene over sees det en viss sammenheng mellom lite kildegrunnlag og lite vektlegging. En påstand kan således være at forfattere i mektige kannikgjeld vektla reformasjonen i større grad.

3.3 Hvilke tematikker blir vektlagt?

I den grad reformasjonen er tematisert i by- og bygdebøker i mitt utvalg – hva er vektlagt? Et tradisjonelt politisk-økonomisk perspektiv har vært dominerende for historieskriving på nasjonalt nivå og i skolehistoriebøker. Det er interessant å se hvorvidt det aktuelle utvalget av bøker gjenspeiler dette, eller i større grad skildrer religiøse og kulturelle sider ved reformasjonen. I denne kategorien har jeg vært interessert i å se hvilke sammenhenger reformasjonen nevnes i, og hvilke aspekter av reformasjonen som blir belyst. Noe som igjen kan belyse hvorvidt det har vært en kulturell vending innenfor by- og bygdeboktradisjonene for mitt område.

Hvilke tematikker blir vektlagt?	
Politisk-økonomiske	48 av 65 bøker = 74 %
Religiøse	2 av 65 bøker = 3 %
Flere	5 av 65 bøker = 8 %
Ingen	10 av 65 bøker = 15 %

Oversikt 3.3 - Talloversikt over hvilke tematikker som blir vektlagt.

Majoriteten av nordnorske by- og bygdebøker fra mitt område har valgt et politisk-økonomisk perspektiv. Dette stemmer overens med en tanke om at akkurat dette perspektivet har

⁹⁰ Hansen, 2003, s. 255.

⁹¹ Lysaker, 1958, s. 131 – 132.

dominert historieskrivinga rundt reformasjonen. Kun to bøker har et religiøst ståsted. Fem har valgt å belyse begge sider. Om man ser nærmere på forfatterens yrkesbakgrunn er det så å si ingen sammenheng mellom historiefaglig tyngde og hvilket tematisk perspektiv en har valgt.⁹² Selv om det er ingen profesjonelle historikere som primært har valgt et religiøst ståsted, er tre av fem bøker som belyser begge sider skrevet av profesjonelle historikere. Kun én av to teologer velger primært å vektlegge de religiøse aspektene ved reformasjonen.

Gjennom perioden på om lag 110 år er det heller ikke for denne kategorien noe særskilt å bemerke ved å se på valg av tematisk perspektiv.⁹³ De to bøkene med religiøst ståsted er skrevet i 1961 og 1991. Alle de tre andre alternativene sprer seg utover hele perioden, og alle tre forekommer de siste ti årene.

Et sentralt spørsmål er hvorvidt det tematiske perspektivet påvirkes av hva som tradisjonelt har vært vektlagt i reformasjonshistorieskrivinga, eller om perspektivet tilpasses ut ifra hva som er mest sentralt for stedets historie. Og hvordan sees dette i sammenheng med kildemateriale og periodisering? I mange av bøkene jeg har gått gjennomgått, gjør forfatteren rede for valg og prioriteringer innledningsvis, deriblant historiker Alan Hutchinson i boka *Disse tider, disse skikker: Træna, Lurøy, Rødøy, Meløy: i fellesprestegjeldets dager 1500 – 1800* skrevet i 1997. I forfatterens forord gjør Hutchinson rede for sine valg og prioriteringer, deriblant hvilket tematisk ståsted han har valgt for sin framstilling av det gitte områdets historie:

«Når en helhetlig historie skal skapes, tys det i større eller mindre grad til en forutinntatt mening om det grunnleggende i samfunnsutviklingen. Kildene anvendes så for å bekrefte og belyse dette. I denne historien er det lagt til grunn at befolkningsutviklingen i samspill med økonomiske konjunkturer i videste forstand utgjør et slikt grunnleggende forhold. Men vi skal ikke bare beskrive en utvikling uten også å forsøke å forklare den. Hvordan bøndene handlet når de ble stilt overfor befolkningsvekst og skiftende økonomiske forhold er betinget av både materielle og immaterielle ressurser.»⁹⁴

Her kommer det tydelig fram at Hutchinson har et politisk-økonomisk perspektiv. Han er interessert i å følge den økonomiske utviklingen og se hvordan disse påvirker menneskene i

⁹² Se: tabell 3.3 i vedlegg 1.

⁹³ Se: diagram 3.3 i vedlegg 2.

⁹⁴ Hutchinson, 1997, s. 13.

lokalsamfunnet. Det kommer også fram at han ønsker en helhetlig historie – en historie med en totalhistorisk tilnærming. Jamfør Sandnes definisjon i kapittel 2.1, stiller jeg meg undrende til om det kan oppnås hvis vektleggingen primært er politisk-økonomisk. Alle sider av lokalsamfunnet bør belyses, ifølge Sandnes. Jeg tolker det slik at Hutchinson behandler reformasjonen som et brudd; da han benytter seg av den som en periodisk markør, men han belyser hovedsakelig politisk-økonomiske aspekter ved reformasjon, som eiendomsforhold, maktforhold og generelle økonomiske endringer.

«I Danmark/Norge falt innføringen av den lutherske tro sammen med avviklingen av restene av den middelalderske norske stat. Begge disse begivenhetene symboliseres med erkebiskop og riksrådsleder Olav Engelbrigtsens flukt fra landet i 1537. Reformasjonen hadde flere politiske etterspill i Norge, hvor også den sosiale eliten i Rødøy var innblandet. Samtidig begynte den befolkningsmessige og økonomiske utviklingen på kontinentet å skape nye impulser til, og forutsetninger for, samfunnsutvikling i Norge.»⁹⁵

Hutchinson har en bred definisjon av reformasjonsbegrepet, som både omfatter det politisk-økonomiske bruddet og det religiøse. Fokuset på det politisk-økonomiske bruddet kommer klart fram i løpet av teksten. Reformasjonen blir som oftest nevnt i forbindelse med eiendoms- og økonomiske forhold. Samtidig er det så å si ingenting om de konfesjonelle eller religiøse endringene, og hvordan disse påvirket menneskene i samfunnet.

Hutchinson forklarer innledningsvis at manglende kildegrunnlag påvirker hva han har mulighet til å belyse.

«Mange sider av samfunnslivet skildres i denne historien, men avgrensinger presser likevel uunngåelig på. Kildene til vår historie slipper oss sjelden inn i mer personlige erfaringer som kunne gi uttrykk for slike immaterielle sider av livet som verdier. Vi har hovedsakelig to typer kilder å bygge på – de arkeologiske og de historiske eller skrevne»⁹⁶

Som en av få forfattere trekker Hutchinson fram at kildematerialet han har til rådighet gjør det særlig vanskelig å belyse immaterielle sider av livet. Dette samsvarer med Winge og det han mener er en vanlig unnskyldning for ikke å belyse de kulturelle sidene av historien, som vist kapittel 2.1. Dette er en gjennomgående forklaring i mange av bøkene jeg har gjennomgått.

⁹⁵ Hutchinson, 1997, s. 47.

⁹⁶ Ibid., s. 13.

Hutchinson skriver at kildene ikke lar han tolke de slik, og refererer da til arkeologiske kilder og i stor grad nedskrevne historiske kilder, men sier lite om hvordan han har brukt disse.

En annen forfatter som har valgt et politisk-økonomisk vektlegging, er Lars Ivar Hansen bind én av *Astafjord bygdebok: Historie fra eldre jernalder til ca. 1570* skrevet i 2000. Også Hansen trekker fram at en magert kildemateriale begrenser muligheten til å forstå hvor raskt reformasjonens endringer slo gjennom når det gjaldt troslivet og vanlig folks forhold til den nye troen.⁹⁷ Han forsøker likevel å reflektere rundt hva kildemateriellet fra Astafjord og Nord-Norge for øvrig, kan bidra til å belyse. Hansen antar at det tok tid før astøingene fikk skikkelig kunnskap om hva den nye kirkeordningen og den nye læren gikk ut på. Hansen peker på to ting: Det tok tid å avvikle helgendyrkelsen fra katolsk tid - de katolske helgenskulpturene ble bevart i kirkene i flere hundre år. Astøingenes konservative navnevalg, som kan spores tilbake til katolske helgennavn som ble introdusert på 1300- og 1400-tallet, var fortsatt de mest brukte langt ut på 1600-tallet.⁹⁸ Hansen argumenterer også for at det er langt enklere å følge endringer på det økonomiske og administrative plan knyttet til reformasjonen i kildene, noe han også primært fokuserer på gjennom hele boka.

Første bind av *Astafjord bygdebok* er en av få som ser på reformasjonen i lys av det samiske, og på den måten strekker reformasjonsprosessen langt fram i tid. I forbindelse med en gjennomgang av hvordan de samiske astøingene opp gjennom tidene har måttet forholde seg til to religiøse sfærer, sin egne og den kristne, trekker Hansen et skille ved reformasjonen.

«På den annen side kan det ha vært lettere for samene å praktisere denne deltakelsen i begge religiøse sfærer under den katolske formen for kristendom som rådet grunnen fram til reformasjonen i 1536, enn det ble seinere under den reformerte, lutherske kirken.»⁹⁹

Samtidig som Hansen trekker et skille ved hvordan de samiske astøingene kombinerte sin egen tro med den kristne før/etter reformasjonen, poengterer han at reformasjonen for alvor påvirket dem mange hundre år etter innføringen i 1536-37.

«Med den lutherske protestantismen kom en sterkere fokusering på individet, med krav til omvendelse og inderlighet i troen hos enkeltmennesket. På det religiøse planet

⁹⁷ Hansen, 2000, s. 323.

⁹⁸ Ibid., s. 323.

⁹⁹ Ibid., s. 312.

ser det ut til at samene praktiserte sine dobbeltstrategier relativt uhindret fram til slutten av 1600-tallet og begynnelsen av 1700-tallet. Da gikk tingenes tilstand plutselig opp som et sjokk for de protestantiske prestene. En ny misjonsoffensiv ble lansert og sterke virkemidler ble tatt i bruk ovenfor samene.»¹⁰⁰

I boka belyser Hansen at samene i Astafjorden var av de som opplevde kristen innflytelse og misjonsforsøk så tidlig som i løpet av høymiddelalderen, men dette var beskjedent i forhold til det som skjedde utover på 1700-tallet og som i mindre grad tillot samene samtidig å praktisere sin egen tro. Tross i en primær vektlegging av et politisk-økonomisk perspektiv i boka, viser Hansen at han med dette også behandler religion til en viss grad.

Av de bøkene som vektlegger både det politisk-økonomiske og det religiøse perspektivet noenlunde likt, vil jeg trekke fram første bind av *Andøy bygdebok: Fra Omd til Andøy: Andøys historie fra de eldste tider opp til 1800 e.kr.f.* Boka er skrevet av historiker Helge Guttormsen i 1994. Boka behandler reformasjonen på en måte som gjør at den skiller seg ut fra bøkene som primært vektlegger det politisk-økonomiske perspektivet. Guttormsen trekker fram at Norge, i forkant av innføringen av reformasjonen, var preget av å være en nasjon i forfall samtidig som den katolske kirka vokste. Guttormsen ser på prosessen hvor Norge til slutt ender opp med å miste sin selvstendighet som noe som allerede startet mange hundre år tidligere. At Norge fikk dansk konge i 1536 var heller en automatisk konsekvens av det, enn et plutselig brudd.

«Siden 1380 hadde Norge vært i union med Danmark. Grunnen til dette var at den som i 1376 var blitt valgt til norsk tronarving også blei utpekt som arving til den danske trone. Norge og Danmark blei deretter ett kongerike med hvert sitt riksråd som skulle velge konge. I 1450 blei dette endret til at de to riksrådene i fellesskap skulle velge en konge og utforme håndfestinga, kongens kontraktsvilkår med folket. Etter 1536 blei den danske tronfølgeren automatisk også konge over Norge, og det norske riksrådet trådte aldri meir sammen.»¹⁰¹

Jeg tolker det slik at Guttormsen i utgangspunktet ikke ser på 1536-37 som et markant politisk-økonomisk vendepunkt, heller som et resultat av lengre tids prosess. Det religiøse bruddet som reformasjonen i 1536 markerer skildrer han som mer markant. «Ved

¹⁰⁰ Hansen, 2000, s. 312.

¹⁰¹ Guttormsen, 1994, s. 119.

reformasjonen i 1536 og maktkampen som fulgte seiret den lutherske læra, og den katolske læra tapte si stilling som den ledende statsreligionen.»¹⁰² Det er likevel vanskelig å vite hva Guttormsen legger i reformasjonsbegrepet, da han ikke eksplisitt forklarer det. Men han har, slik jeg tolker det, en bred forståelse for reformasjonen, ved at han både belyser prosessene i forkant, selve innføringen og videre hvilke politisk-økonomiske konsekvenser det fikk, samt hvilke religiøse endringer som ble gjort. Relativt til andre bøker er *Andøy bygdebok* et eksempel på ei bok som tematiserer de religiøse aspektene i større grad.

Avslutningsvis er det et interessant spørsmål hvorvidt man kan lykkes med en totalhistorisk framstilling av stedet om man primært har et politisk-økonomisk perspektiv. Slik jeg ser det vil det bli vanskelig å belyse alle sider av samfunnet, i tråd med Sandnes definisjon av god lokalhistorie, ved å bare se på hvordan menneskene hadde det økonomisk. Flere lokalhistorikere begrunner egen vektlegging med manglende kildemateriale. En påstand er at kildematerialet ikke har blitt utnyttet til det fulle, noe som kan ha kommet i veien for en større vektlegging av det religiøse.

3.4 I hvilket lys framstilles reformasjonen?

Å se nærmere på om reformasjonen framstilles positivt eller negativt kan bidra til å kartlegge om de lokalhistoriske forfatterne i mitt område er påvirket av luthersk hegemoni. Samtidig kan det, sammen med kap. 3.3, belyse hvordan forfatterne forholder seg til tidligere, tradisjonelle arbeidsfordelinger. For denne kategorien har det vært naturlig å se på hvilke ord forfatterne har brukt for å skildre reformasjonen. De andre kategoriene har samtidig vært med å avklare hvilket lys reformasjonen er framstilt i. Det at en bok eksempelvis konsekvent omtaler reformasjonen som en katastrofe eller skildrer reformasjonen som noe positivt har vært verdt å merke seg underveis, og kan også ha vært med å avgjøre om forfatteren har sett på reformasjonen som et historisk vendepunkt.

I hvilket lys framstilles reformasjonen?	
Nøytralt	38 av 65 bøker = 59 %
Negativt	9 av 65 bøker = 14 %
Nevnes ikke	10 av 65 bøker = 15 %
Positivt	8 av 65 bøker = 12 %

Oversikt 3.4 - Talloversikt over hvilket lys reformasjonen framstilles i.

¹⁰² Guttormsen, 1994, s. 143.

Trettiåtte bøker belyser i liten grad positive eller negative sider ved reformasjonen. Disse bøkene kategoriseres derfor som nøytrale. De fleste av disse har også valgt å vektlegge reformasjonen i liten grad, jamfør underkategorien i kapittel 3.2. Videre er det ni bøker som vektlegger negative konsekvenser ved reformasjonen. Alle disse behandler samtidig reformasjonen som et brudd. Åtte bøker skildrer reformasjonen positivt, ofte som en nødvendig endring eller en ny start, og problematiserer reformasjonen i liten grad..

Det er liten sammenheng mellom forfatterens historiefaglige bakgrunn og hvilket lys de velger å framstille reformasjonen i.¹⁰³ Dette samsvarer med hva som har vært gjennomgående i de andre delkapitlene. Flertallet av profesjonelle historieskrivere og amatører framstiller reformasjonen på en nøytral måte. Når det kommer til underkategoriene «positiv» og «nevnes ikke» er det flest amatører som framstiller reformasjonen slik. De to forfatterne med teologisk bakgrunn skildrer i det ene tilfellet reformasjonen som nøytral, og det andre reformasjonen som negativt. Dette er bøkene *Historiske etterretninger om Værøy og Røst* skrevet av sogneprest Reinert Svendsen i 1916, og første bind av *Bodin bygdebok* skrevet av blant andre teolog Øyvind Midbøe i 1961. Også her gjør antall og omfang liten mulighet for videre generalisering.

Den nøytrale framstillingen er gjennomgående fra 1916 til i dag.¹⁰⁴ En mulig antagelse kunne ha vært at endringer i det tradisjonelle arbeidsfordelingsmønsteret og/eller et mer konstruktivt syn på reformasjonen, kunne skapt en endring. Det er derimot ikke mulig å se noen signifikante trender nå eller tidligere i perioden.

En av bøkene som behandler reformasjonen som en katastrofe for sitt område er første bind av Vegas bygdebok, *Vegas historie, fra de eldste tider til 1814*. Den er skrevet av læreren Ingvar Andersen i 1987. Boka benytter seg av reformasjonen som et klart periodiserende brudd, og Andersen skildrer overgangen fra katolisismen til lutherdommen som svært brutalt for Helgeland. Kongen «[...] ser sitt snitt til å styrke makta ved å knekke den katolske kirka. Ved innføringen av lutherdommen ble kongen øverste sjef for kirka.»¹⁰⁵ Siden erkebiskopen hadde mange lojale menn på Helgeland ble både tiden før og etter preget av plyndring fra kongens menn og mye mostand blant folket. «Dette er innledningen til den verste tida i vår historie. Landsdelen ble hardt utbyttet de neste 300 åra. Pengene fløt sørover i en strøm

¹⁰³ Se: tabell 3.4 i vedlegg 1.

¹⁰⁴ Se: diagram 3.4 i vedlegg 2.

¹⁰⁵ Andersen, 1987, s. 104.

stridere enn noen gang før: skatt til statsmakta og utbytting av handelsborgerskapet.»¹⁰⁶ Med andre ord trekker Andersen linjer mellom innføringen av reformasjonen og til nedgang i fiskeprisene¹⁰⁷, til at området blir en perifer del av Danmark-Norge, og til at de lokale mister sin makt og innflytelse. Motstanden mot omveltningene knyttet til reformasjonen satt lenge i hos folket, og dette forklarer Andersen med at det i forbindelse med det svenske forsøket på å ta Trøndelag i løpet av 1560-årene ble innkalt til opprørsmøte på Helgeland der målet var å løsrive Norge fra Danmark, men det endte uten hell.¹⁰⁸

Så langt er Andersens bok fra Vega et godt eksempel på at by- og bygdebøkene i mitt område følger den ofte negative skildringen av *statskuppet*, som reformasjonen mange ganger blir synonymt med i den framstillingen. Eldstad har argumentert for at det oppstår et spenningsforhold i flere skolehistoriebøker, mellom den negative skildringen av innføringen av reformasjonen i Norge og den positive skildringen av Luther. Her vil det være interessant å se hvordan bøkene i mitt område omtaler det religiøse aspektet ved reformasjonen og Martin Luther, eller om de i det hele tatt kommenteres. Om man i den sammenheng skal se nærmere på *Vegas historie, fra de eldste tider til 1814*, ser man at Andersen så å si ikke omtaler det religiøse aspektet ved reformasjonen. Han omtaler heller ikke Martin Luther eller det lutherske. I all hovedsak er det strukturelle endringer og maktforhold rundt kirka som omtales, og en kort kommentar om at gudstjenesten etter reformasjonen ble holdt på norsk.¹⁰⁹

I det fjerde bindet av historieverket *Trondenes bygdebok* argumenterer Lysaker for at de politisk-økonomiske endringene i Nord-Norge, som reformasjonen forsterket, førte til en tragedie for landsdelen. Det at området ble tappet for verdier uten å komme det lokale til gode førte til en langvarig nedgangstid for Nord-Norge.¹¹⁰ Med andre ord skildrer Lysaker de politisk-økonomiske aspektene ved reformasjonen, hvor Norge mistet sin selvstendighet og hvor den danske kronen ble dominerende innenfor de fleste sektorene, som svært negativt for området. Men det er et klart skille i *Trondenes bygdebok* mellom det politisk-økonomiske ved reformasjonen og det religiøse. Noe av grunnen til det er at enkelte deler av boka er skrevet av andre enn Lysaker selv. I et kapittel som omhandler skolens historie skriver skoleinspektør Bendiks Heide blant annet dette: «[...] til Noreg kom reformasjonen ved kongepåbod til eit

¹⁰⁶ Andersen, 1987, s. 104.

¹⁰⁷ NB! Andersen (1987, s. 110) kommenterer at dette kan ses i sammenheng med at etterspørsel etter tørrfisk går ned på grunn av at fasten falt bort i deler av Europa, samt at det på samme tid blir økt konkurranse.

¹⁰⁸ Andersen, 1987, s. 113.

¹⁰⁹ Ibid., s. 149.

¹¹⁰ Lysaker, 1958, s. 155

folk som dessverre ikkje var moge til å ta mot han.»¹¹¹ Selve innføringen av reformasjonen skildrer han negativt, mens den lutherske tro som noe positivt. Etter som protestantismen ble innført med tvang fra øvrig hold, fikk ikke den lutherske tro springe ut fra folket som en gradvis utvikling og som en tilsynelatende naturlig prosess. Min tolkning er at Heide så dette som en sannsynlig utvikling og antakelse hvis ikke *statskuppet* hadde skjedd i 1536-37. Når Heide videre kommenterer de religiøse endringer i skolesektoren referer han ofte til hva Martin Luther mente om saken: «Luther og andre reformasjonshovdingar tala sterke og fagre ord om opplysningsarbeidet sitt verd. Ingen har hald sterkare enn Luther fram kor viktig lærerarbeidet er».¹¹² Med andre ord tolker jeg det slik at det er et spenningsforhold mellom de politisk-økonomiske aspektene og de religiøse i *Trondenes bygdebok*.

Et eksempel på ei bok som skildrer reformasjonen i et nøytralt lys, og som både omtaler Luther og de religiøse endringene, er boka *Swartalande: Sortlands historie fra de eldste tider opp til 1720 e. Kr.*. Boka er skrevet i 1990 av Helge Guttormsen. I sin omtale av Luther og de religiøse endringene opplever jeg at Guttormsen skildrer forskjellene på en nøytral og objektiv måte. Eksempelvis i en grundig gjennomgang av hvordan kirka er som forvalter av frelsen, belyser Guttormsen hvordan dåpen var før og etter reformasjonen slik:

«Dåpen og dens symbol på det rensende bad var inngangen til det kristne fellesskapet. I katolsk tid var døpefontene store kar med lokk ovenpå. [...] Etter hvert ble dåp med full neddykking avløst av overøsing av vann, særlig etter reformasjonen. Luthers mening var at det ikke var vannmengden som er frelsende, men Guds ord knyttet til vannet i dåpshandlinga. Ei anna årsak var og at en fant ut at full neddykking var helsefarlig ...»¹¹³

Guttormsen bruker et nøytralt språk i skildringene sine. Han balanserer det religiøse med ny kunnskap fra medisinen, om at neddykking er helsefarlig. Totalt sett gjør det at en som leser ikke får et inntrykk av at den ene dåpsvarianten er bedre enn den andre. Likeledes får Guttormsen med at dette var endringer som ikke kom over natta men endringsprosess over tid.

I første bind av *Nesna bygdebok*, skrevet av historiker Øyvind Jenssen i 1996, trekkes reformasjonen og særlig *Trondhjems reformats* fram som en viktig grunn til at kirka i Nesna fikk styrket sin stilling.

¹¹¹ Lysaker, 1958, s. 474.

¹¹² Ibid, s. 474.

¹¹³ Guttormsen, 1990, s. 169.

«I denne forordninga fra myndighetene ble det slått fast at Alstahaug skulle være hovedkirke i prestegjeldet, men samtidig ble det bestemt at en residerende kapellan skulle bo på Nesna og betjene kirken på Nesna, Hemnes og i Dønnes. I den forbindelse ble gården Nedre Nesna tatt i bruk som kapellansgård. Denne reformen styrket kirka si stilling, fordi allmuen nå kom i nærmere kontakt med presten. Samtidig sa denne forordningen indirekte at Nesna var det administrative sentrum i Ranen fjerding.»¹¹⁴

Her vektlegger Jenssen at det var særs viktig for Nesna at de fikk stasjonert en egen prest i bygda. En egen prestegård bidro til en viss status samtidig som innbyggerne fikk en nærmere relasjon til presten og kirka, særlig siden gudstjenesten i den reformerte kirken ble sett på som mer sentral enn før. Selv om Jenssen videre poengterer at overgangen fra katolisismen til protestantismen neppe forårsaket de største omveltningene for befolkningen i Nesna, belyser han de endringene som skjer som positive. For de andre bøkene som framstiller reformasjonen positivt er det gjennomgående at reformasjonen blir lite problematisert.

Det har vært utfordrende å differensiere mellom alternativene i denne kategorien. Sett i ettertid har skillene vist seg å være utydelige, og underkategoriene har i praksis gått litt inn i hverandre. Forfatterne skriver sjeldent eksplisitt hva de legger i reformasjonsbegrepet, og ofte omhandler det både noen politisk-økonomiske og noen religiøse aspekter uten at det gjøres rede for. *Trondenes bygdebok*, som i utgangspunktet er kategorisert negativt, er et eksempel på at det i samme bok kan være et spenningsforhold mellom skildringene av de politisk-økonomiske aspektene ved reformasjonen og de religiøse aspektene ved den lutherske tro og Martin Luther.

4 Avslutning

I denne oppgaven har jeg sett nærmere på hvordan reformasjonen har blitt framstilt i nordnorske by- og bygdebøker. Selv om det for by- og bygdebøkene i Troms og Nordland har vært en markant profesjonalisering blant forfatterne de siste førti årene, kan man ikke se at dette har hatt mye å si for hvordan reformasjonen har blitt framstilt. Med andre ord har ikke den historiefaglige bakgrunnen hatt noe å si for om forfatterne har ansett reformasjonen å være relevant.

¹¹⁴ Jenssen, 1996, s. 45.

Det er vanskelig å se en klar behandling av reformasjonen i mitt utvalg. Forfatterne forklarer sjelden hva de legger i begrepet, og om dette omfatter både tapet av norsk selvstendighet og innføringen av den lutherske tro.

I de fleste tilfellene hvor reformasjonen blir omtalt, skjer det ved at forfatteren benytter seg av den som en periodisk markør og refererer til at noe skjer «før/etter reformasjonen». Dette henger sammen med at mange forfattere bevisst eller ubevisst følger en konvensjonell periodisering, og i liten grad reflekterer om reformasjonen er et brudd også på et lokalt nivå. Dette kan bidra til at framstillingen av reformasjonen får lite lokale nyanser, og blir lite tematisert videre i boka. Et gjennomgående trekk er at forfatterne skylder på et magert kildemateriale for å kunne belyse reformasjonen på en tilstrekkelig måte. Framstillingene blir gjerne faktabasert og fragmenterte. Dette fører ofte til at reformasjonen ikke blir sett i en større sammenheng eller problematisert, og at det ikke blir trukket linjer mellom reformasjonen som brudd og prosess. Det resulterer i at mange behandler reformasjonen som et brudd uten videre å se på det som en prosess.

Noen forfattere klarer i større grad enn andre å reflektere rundt det magre kildematerialet, og kommer med antakelser for sitt sted ut ifra hva man vet om reformasjonen fra andre steder i Nord-Norge eller på nasjonalt plan. Jeg savner likevel, både for de som lar seg stoppe av for få kilder, og de som forsøker å belyse reformasjonen ut ifra det de har tilgang til av kilder, en større åpenhet om hva og hvilke kilder som ligger til grunn. Her vil jeg særlig trekke fram at reformasjonen i områder med samisk befolkning i ingen eller liten grad blir belyst.

Det er gjennomgående en politisk-økonomiske vektlegging av reformasjonen for by- og bygdebøkene i Troms og Nordland. Mye av grunnen til dette er at kildematerialet som forfatterne benytter seg av lettest sier noe om disse forholdene. Jeg stiller likevel spørsmål ved om man gjennom en politisk-økonomisk vektlegging lykkes med en totalhistorisk framstilling av stedet, noe historiker Jørn Sandnes legger til grunn i en definisjon av god lokalhistorie. Det blir utfordrende å få fram alle sider ved et samfunn, og vise at ting henger sammen, ved kun å belyse eiendomsforhold, strukturelle maktforhold og økonomiske aspekter ved reformasjonen. Samtidig er ikke nødvendigvis en totalhistorisk framstilling målet for lokalhistorikerne i mitt område.

Enkelte forfattere forsøker å belyse de religiøse og konfesjonelle aspektene ved reformasjonen ved hjelp av det kildemateriale de har til rådighet. Det er likevel en vei å gå før man kan si at det foregår en kulturell vending innenfor by- og bygdebøker i Troms og Nordland. Selv om

noen forfattere kommenterer konfesjonelle spørsmål og andre religiøse endringer tilknyttet reformasjonen, er disse primært basert på materielle kilder. Det reflekteres også lite rundt hva materielle kilder mer kan fortelle om det kulturelle livet i byen og bygda. Bruk av immaterielle kilder og tolkninger som kan fortelle noe om åndsliv, tro og tradisjon, får også i Troms og Nordland lite plass, i tråd med hva Winge i 1992 så var tilfelle for sjangeren generelt. Det vil her være interessant å se om det nå i etterkant av reformasjonsjubileumet i 2017, og etter hvert som det lokalhistoriske miljøet muligens influeres mer av den kulturelle bølgen, vil kunne påvirke hvordan reformasjonen blir fremstilt lokalhistorisk i Nord-Norge.

Det varierte kildematerialet, som by- og bygdebøkene i Troms og Nordland er, gjør at det er vanskelig å bedømme i hvilken grad forfatterne er preget av luthersk hegemoni. Selv om man finner positive skildringer av Martin Luther og den lutherske tro noen steder, blir reformasjonen og det religiøse for lite vektlagt og overfladisk behandlet til at det er mulig å si noe sikkert.

Sett i etterkant er det flere ting jeg kunne ha gjort annerledes i forbindelse med denne masteroppgava. Valget mitt om å ta utgangspunkt i de nordnorske kannikgjeldet for å definere hvilket område jeg skulle se nærmere på er én av dem. Jeg hadde en tanke om at kildemateriale som forfatterne benyttet seg av ville være større og reformasjonen mer vektlagt. Det stemte tilsynelatende for Trondenes, det mektigste kannikgjeldet, men jeg hadde ikke mulighet til å tematisere det videre. Med mer tid ville jeg inkludert by- og bygdebøkene i Finnmark, og på den måten ha sett nærmere på Nord-Norge i sin helhet. Det er også mye som kunne vært gjort annerledes i selve datainnsamlingen. Kildematerialet for denne avhandlingen har vært utfordrende å jobbe med. Det har vært mange bøker skrevet av forskjellige personer, med ulik bakgrunn, formål og disposisjon, og i en periode på over hundre år. Særlig har det vært utfordrende å bedømme hvilke underkategorier boka faller inn under, ved å kun lese deler av boka og ikke hele. Dårlig tid har begrenset mulighet til å bearbeide og kvalitetssikre innsamlingen så godt som jeg hadde villet. Likeledes så jeg underveis at kategoriene mine kunne ha vært bearbeidet og blitt brukt mer under innsamlingen. Totalt sett har arbeidet med masteroppgava vært en viktig læringsprosess.

Det at ingen tidligere har drøftet reformasjonshistorieskrivinga i Nord-Norge gjør at det i denne prosessen har vært lite å relatere seg direkte til. Veien og planen har blitt til fortløpende og underveis. Det er en fare for at sammenligningene av mine funn opp imot det nasjonale og konvensjonelle, skaper et bilde av at det «nasjonale» og «konvensjonelle» er noe fastslått og allment kjent. Som min undersøkelse er et eksempel på, blir det gjort mye forskjellig i

håndteringen av reformasjonen i norsk historieskrivning. Jeg har likevel valgt å se på og sammenligne med det som fra mitt utgangspunkt generelt sett har sett ut til å være en konvensjonell måte å framstille reformasjonen og periodisere norsk historie.

I løpet av denne prosessen, som masteroppgaveskriving har vært, er det flere steder jeg har tenkt «dette er interessant, og dette vil jeg ta med i oppgaven!». I de fleste tilfellene har jeg måtte innsett at jeg i denne omgang ikke har mulighet til å ta det med. Dette har skapt frustrasjon, men også stort engasjement. Det er ved veis ende tydelig at det både innenfor nordnorske lokal- og reformasjonshistorie, er mye som er verdt å se nærmere på.

Litteraturliste

- Alsvik, O. (1963). *Svolværs historie*. Svolvær: Svolvær kommune.
- Andersen, I. (1987). *Vegas historie, Bind 1: Fra de eldste tider til 1814*. Gladstad: Kulturetaten i Vega.
- Andresen, A., Rosland, S., Ryymin, T. & Skålevåg, S. A. (2012). *Å gripe fortida: innføring i historisk forståing og metode*. Oslo: Samlaget.
- Arneberg, L. (Red.) (2008). *Under Blåmannen: bygdehistorie fra Kaldfjordområdet*. Kvaløysletta: Kaldfjord & Eidkjosen bydelsråd.
- Berg, G. (1975). *Bygdebok for Skjerstad og Fauske: Bind 1*. Bodø: Isak Christensen bokhandel.
- Berg, O. (1950). *Buksnes bygdebok, bind 1*. Bodø: En kommunevalgt komité.
- Berg, P. (1971). *Hol Bygdebok*. Bodø: En kommunevalgt komité.
- Berg, S. H. (2017). *Reformasjonen* (1. utg.). Oslo: Det Norske Samlaget.
- Berg, S. H. (2018). Anmeldelse av boken Reformasjonen i nytt lys. *Historisk tidsskrift*, 97, 73-77. doi:10.18261/issn.1504-2944-2018-01-08.
- Berg, S. H., Bergesen, R. H., & Kristiansen, R. E. (Red.). (2016). *The protracted reformation in northern Norway, Bind 2 - Towards a protestant north* (Bind 2). Hannover: Wehrhahn Verlag.
- Berglund, B. (Red.) (1994). *Helgeland historie, bind 2: Fra middelalderens begynnelse ca. 1030 til reformasjonen 1537*: Helgeland historielag.
- Binns, K. S., & Høgsæt, R. (1985). *Leirfjord bygdebok: Bind 1*. Meisfjord: Leirfjord bygdeboknemnd.
- Bjørklund, I. (1985). *Fjordfolket i Kvænangen: fra samisk samfunn til norsk utkant 1550-1980*. Tromsø: Universitetsforlaget.
- Bonsaksen, S. R. (Red.) (2015). *Helgeland historie: bind 4: 1537-1840*. Mosjøen: Helgeland historie.

- Bratrein, H. D. (1989). *Karlsøy og Helgøy bygdebok, bind 1, Folkeliv - Næringsliv - Samfunnsliv, Fra steinalder til år 1700*. Hansnes: Karlsøy kommune.
- Brox, A. (1965). *Berg og Torsken bygdebok: bind 2. Bygdehistoria*. Tromsø: Berg og Torsken kommunar.
- Brun, H. (2011). *Kabelvåg: glimt av stedets historie fram til slutten av 1900-tallet*. Kabelvåg: Kabelvågboka.
- Bøe, T. (1963). *Av Lofotens og Vesterålens historie: fra senmiddelalderen til 1660 årene*. Hadsel: Hadsel historielag.
- Coldevin, A. (1937). *Bodø bys historie*. Bodø: Bodø kommune.
- Coldevin, A. (1965). *Rana Bygdebok: Bind 1. Hemnes og Mo prestegjeld til 1850*. Mo i Rana: Mo Sparebank.
- Coldevin, A. (1980). *Dønna bygdehistorie*. Solfjellsjøen: Dønna Kommune.
- Edwardsen, H. (1951). *Saltdals historie*. Drageid Saltdal: U. L. Heimsyn.
- Eggen, E. (1950). *Bardu bygdebok: Bind 1*. Bardu: Bygdeboknemnda
- Elstad, H. (2017) «Her maatte Reformationen med Tvang indføres». Reformatjonen i norske skolebøker. I T. Rasmussen & O. Tjørhom (Red.), *Reformatjonen i nytt lys* (s. 213-244). Oslo: Cappelen Damm AS.
- Eriksen, H. (1962). *Det gamle Astaffjord og Ibestad: Bind 1: Tingsoknet og kirkesoknet*. Tromsø: AS Peder Nordby.
- Fugelsøy, M. (1970). *Skjervøy: et prestegjeld og et herred i Nord-Troms: Bind 1*. Skjervøy: Skjervøy kommune.
- Fygle, S. (1980). *Steigen bygdebok: Bind 1: Kirke-, skole-, fattigvesen- og kommunalhistorie for gamle Steigen prestegjeld ca. 1000-1900*. Leinesfjord: Steigen kommune.
- Fygle, S. (1991). *Steigen bygdebok, bind 3: Nordfold - fjorden og folket*. Leinesfjord: Steigen Kommune.

- Gudbrandson, T. (1974). *Fra Bodø i dansketida*. Oslo: Bodø bygdeboknemnd.
- Gudbrandson, T. (2004). *Bodin bygdebok, Bind 2, del 7a-7b: Bygd, gård og slekt i Kjerringøy*. Bodø: Bodø Kommune.
- Guttormsen, H. (1984). *Hamarøy bygdebok, Bind 2*. Hamarøy: Hamarøy bygdeboknemnd.
- Guttormsen, H. (1990). *Sortlands historie, bind 1: Swartalande: Sortlands historie fra de eldste tider opp til 1720 e. Kr.* Sortland: Sortland kommune.
- Guttormsen, H. (1994). *Andøy bygdebok, bind 1, Fra omd til Andøy, Andøys historie fra de eldste tider og opp til 1800 e. Kr. f.* Andenes: Andøy kommune.
- Halttuen, K. (2002). Self, Subject, and the «Barefoot Historian». *The Journal of American History*, Vol. 89 (Nr. 1), s. 20-24. Hentet fra:
https://www.jstor.org/stable/2700778?seq=1#metadata_info_tab_contents
- Hamre, L. (2003). Striden mellom erkebiskop Jørund og domkapitlet i Nidaros. Imsen, S. (Red.), *Ecclesia Nidrosiensis 1153-1537: søkelys på Nidaroskirkens og Nidarosprovinsens historie*. (1.utg., s. 187-214). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Hansen-Engenes, H. B. (1947). *Engenes-boka: gårdshistorisk og slektshistorisk oversikt for gården Engenes på Andørja i Troms fylke*. Oslo: I kommisjon hos Halvorsen bokhandel.
- Hansen, E. (1957). *Nordreisa Bygdebok*. Nordreisa: Nordreisa Kommune.
- Hansen, L. I. (2000). *Astafjord bygdebok, bind 1: Historie fra eldre jernalder til ca. 1570*. Lavangen kommune.
- Hansen, L. I. (2003). Trondenes kannikgjeld. I S. Imsen (Red.), *Ecclesia Nidrosiensis 1153-1537: søkelys på Nidaroskirkens og Nidarosprovinsens historie*. (1.utg., s. 255-276). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Hansen, L. I. (2010). Samene i lokalhistorien: utfordringer og erfaringer. I S. H. Berg, M. J. Tveit, & H. Vogt (Red.) (2017), *"It's all about inheritance" - on gender, sámi,*

- bourdieu and other important categories in Lars Iver Hansens's research* (s. 315-240). Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Hansen, L. I., Bergesen, R. H., & Hage, I. (Red.). (2014). *The protracted reformation in northern Norway*. Stamsund: Orkana Akademisk.
- Hauglid, A. O. (1981). *Balsfjorden og Malangens historie: Bind 1. Fram til 1830-åra: fra veidesamfunn til jordbruksbygd*. Storsteinnes: Balsfjord og Malangen kommune.
- Holand, G. (1948). *Drevja: folk og folkeliv, gardar og grannelag*. Mosjøen: Joh. Petersens forlag.
- Holberg, E., & Hutchinson, A. (2009). *Lenge før byen: Bodøs historie: fram til 1816*. Trondheim: Tapir Akademiske Forlag.
- Holmsen, A. (1941-1950). *Eidsvoll bygds historie. Bygdehistorien til omkring 1700*. Eidsvoll.
- Hundstad, D. (2018). Barfothistorikere og akademikere. Profesjonalisering og strid i lokalhistorien. I O. Alsvik, H. P. Hosar & M. Wiig (red.), *I dørtrekken fra Europa. Festskrift til Knut Sprauten i anledning 70-årsdagen 22. juni 2018*. Oslo: Nasjonalbiblioteket.
- Hutchinson, A. (1997). *Disse tider, disse skikker: Træna, Lurøy, Rødøy, Meløy: i fellesprestegjeldets dager 1500-1800*. Bodø: kommunene Træna, Lurøy, Rødøy og Meløy.
- Imsen, S. (1982). *Superintendenten: en studie i kirkepolitikk, kirkeadministrasjon og statsutvikling mellom reformasjonen og eneveldet* (Doktoravhandling). Trondheim.
- Imsen, S. (1984). Svar til Ingun Montgomery. *Historisk tidsskrift*, 63.
- Imsen, S. (Red.) (2005). *Den kirkehistoriske utfordring*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Imsen, S. (2016). *Da reformasjonen kom til Norge*. Oslo: Cappelen Damm Akademiske.
- Jakobsen, K. R. (1983). *Seløy: tiden inntil 1920*. Trondheim: K. R. Jakobsen.

Jensen, J. L. (1947). *Bjarkøy bygdebok: bind 1. Inntil 1850 årene*. Trondheim: Aktietrykkeriet i Trondhjem.

Jenssen, Ø. (1996). *Nesna bygdebok: B. 1: Nesna sogn fram til år 1800*. Nesna: Nesna Kommune.

Kaldal, I. (1995). Fram for lokalhistorie, som historisk refleksjon. I E. Nysæter (red.), *I arbeid for lokalhistorie og kulturvern. Landslaget for lokalhistorie 75 år 1920-1995*. Trondheim: Landslaget for lokalhistorie.

Kiil, A. (1981). *Målselv bygdebok: Bind 1*. Moen: Målselv kommune.

Kjeldstadli, K. (1999). *Fortida er ikke hva den en gang var. En innføring i historiefaget* (2. utg.). Oslo: Universitetsforlaget AS.

Klausen, A. K., Hansen, K., & Elsvatn, L. (2011). *Helgeland historie, bind 3: fra 1537 til 1840*. Mosjøen: Helgeland Historielag.

Krogtoft, M. (Red.) (1982). *Borge og Valberg bygdebok: Bind 1. Naturen: den eldste bosettinga: bygdehistorien framover til 1870: trekk fra folkelivet: muntlige tradisjoner*. Bodø: Borge og Valberg bygdeboknemnd.

Laugerud, H. (2018). *Reformasjon uten folk. Det katolske Norge i før- og etterreformatorisk tid*. Oslo: St. Olav forlag.

Larssen, E. (1976). *Lyngen bygdebok: Bind 1. Lyngen prestegjelds historie*. Tromsø: Kåfjord kommune.

Lillegård, P., & Lillegård, L. B. (1979). *Alstahaugboka Bind 1: fedrene*. Alstahaug: Alstahaug kommune.

Lindbekk, K. (1978). *Lofotens og Vesterålens historie, bind 2: Det lå muligheter i strevet: 1500-1700*. Stokmarknes: Kommunene i Lofoten og Vesterålen.

Linde, E., & Norman, J. (1960). *Kvæfjordboka: Bind 1*. Kvæfjord: Kvæfjord kommune ved bygdeboknemnda.

- Lysaker, T. (1958). *Trondenes bygdebok: Bind 4. Trondenes sogns historie*. Harstad: Trondenes Bygdeboknemd.
- Magelsen, N. S., & Larssen, P. A. (1925). *Balsfjords bygdebok: optegnelser fra ældre og nyeste tid*. Tromsø: "Tromsø stiftstidende"s bok- og akcidenstrykkeri.
- Moe, K. (Red) (1961). *Bodin bygdebok, Bind 1, første del*. Bodø: Bodin kommune.
- Moseng, O. G., Opsahl, E., Pettersen, G. I. & Sandmo, E. (2007). *Norsk historie 750-1537* (2. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Nielssen, A. R. (1990). *Lødingen, Tjeldsund og Tysfjords historie, bind 4: fra steinalderen til 1700-tallet*. Lødingen: kommunene Lødingen, Tjeldsund og Tysfjord.
- Niemi, E. (1991). Har lokalhistorien behov for teori? I L. Marthinsen & H. Winge (Red.), *Bygdesamfunnet – en sammensatt helhet*. Oslo: Norsk lokalhistorisk institutt.
- Niemi, E. & Winge, H. (1994). *Lokalhistorie som etterkrigshistorisk forskningsfelt*. Bergen: LOS-senteret.
- Norsk lokalhistorisk institutt. (2018a). Bibliografi: Troms fylke. Hentet fra: https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Bibliografi:Troms_fylke
- Norsk lokalhistorisk institutt. (2018b). Bibliografi: Nordland fylke. Hentet fra: https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Bibliografi:Nordland_fylke
- Norsk lokalhistorisk institutt. (2019). Kunnskapsfeltet lokalhistorie. Hentet fra: https://lokalhistorie.no/?page_id=403
- Norsk slektshistorisk forening. (2018a). Liste over digitaliserte bygdebøker – Nordland. Hentet fra: http://www.genealogi.no/wiki/index.php/Liste_over_digitaliserte_bygdeb%C3%B8ker_%E2%80%93_Nordland
- Norsk slektshistorisk forening. (2018b). Liste over digitaliserte bygdebøker – Troms. Hentet fra:

http://www.genealogi.no/wiki/index.php/Liste_over_digitaliserte_bygdeb%C3%B8ker_%E2%80%93_Troms#Astafjord

- Nysæter, E. (Red.) (1995). *I arbeid for lokalhistorie og kulturvern. Landslaget for lokalhistorie 75 år 1920-1995*. Trondheim:
- Pettersen, M. (1988). *Ofoten 1, Generell historie*. Narvik: Ofoten Bygdeboknemnd.
- Prestbakmo, P. O. (1952). *Salangen bygdebok*. Trondheim: Trykk og bind: A. Holbæk Eriksen & Co AS.
- PRiNN (2019). Den langvarige reformasjonen i Nord-Norge. Hentet fra:
https://uit.no/prosjekter/prosjektsub?p_document_id=317402&sub_id=317409
- Rasch, P. O. B. (2014). «En Levning af Pavedømmet». *En undersøkelse av kannikgjeld som avlønning ved domkapitlet i Trondheim 1537 – 1740* (Masteroppgave). Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.
- Rasmussen, T. (2011). Norsk kirkehistorieskriving på 1900-tallet. I H. Elstad & T. Rasmussen (Red.), *Teologi og modernitet: universitetsteologien i det 20. hundreåret* (s. 117-132). Oslo: Unipub.
- Rasmussen, T. & Tjørhom, O. (Red.) (2017). *Reformasjonen i nytt lys*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Reinton, L & Reinton, S. S. (1938-1943). *Folk og fortid i Hol*. 2 bind. Hol.
- Rian, Ø. (2014). *Sensuren i Danmark-Norge: Vilåårene for offentlige ytringer 1536 – 1814*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ringaker, Ø. (2004). *Beiarn - natur, kultur og slekt gjennom tidene, Del 1: Tida fram til 1801*. Moldfjord: Beiarn historielag.
- Ryymmin, T. (2018). Å arbeide med tekstanalyse. I L. Melve & T. Ryymmin (Red.), *Historikerens arbeidsmåter* (1. utg., s. 40 – 69). Oslo: Universitetsforlaget.

- Sandmo, A. K., Bertelsen, R. & Høgsæt, R. (1994). *Tromsø gjennom 10000 år. Fra boplass til by: opp til 1974*. Tromsø: Tromsø kommune.
- Sandnes, J. (1997). Vi og verden. Noen refleksjoner fra en norsk synsvinkel om lokal- og regionalhistorie i enkelte andre europeiske land. I E. Braut (Red.), *Blikk på lokalhistorie. Norsk lokalhistorie etter 1970, rapport frå eit jubileumsseminar* (Skrifter fra NLI, nr. 33). Oslo: Norsk lokalhistorisk institutt.
- Solli, A. (2018). Å arbeide kvantitativt. I L. Melve & T. Ryymin (Red.), *Historikerens arbeidsmåter* (1. utg., s. 92 – 121). Oslo: Universitetsforlaget.
- Straume, R. (1962). *Bø bygdebok: bind 1*. Tromsø: Bø kommune.
- Steen, S. (1941-1948). *Kristiansands historie*. 2 bind. Oslo.
- Strøm, H. (1971). *Velfjord bygdebok*. Hommelstø: Velfjord historielag.
- Svare, B. (1974). *Vefsn Bygdebok: Bind 1. Vefsnbygdene fram til 1830*. Mosjøen: Vefsn kommune.
- Svendsen, R. (1916). *Historiske etterretninger om Værøy og Røst*. Kristiania: Aschehoug.
- Sylten, M. (1955). *Bindalsboken*. Oslo: J. Chr. Gundersen.
- Sørli, D. (1976). *Øyfolket: bygdebok for værøy. Bind 1*. Værøy: Værøy Bygdeboknemnd.
- Tretvik, A. M. (2004). *Lokal og regional historie* (1. utg.). Oslo: Det Norske Samlaget.
- Trondhjems reformats. (1589). Oslo domkapittels jordebok 1595. Oslo: kjeldeskriftfondet i 1983.
- Wika, H. O. (1961). *Vega bygdebok: bind 1*. Mosjøen: Vega kommune.
- Winge, H. (1992). Kulturhistorie i lokalhistorien ca. 1500-1850. I M. Løyland (Red.), *Lokalhistorie – seljelåt og symfoni. Til Harald Winges minne - et utvalg fra hans forfatterskap* (2000). Oslo: Norsk lokalhistorisk institutt.
- Ytreberg, N. A. (1936). *Det gamle Tromsø: en studie til byens historie inntil 1850-årene*. Oslo: J. W. Cappelens Forlag.
- Ytreberg, N. A. (1943). *Malangen bygdebok*. Trondheim: Malangen bygdebok-komite.

Ytreberg, N. A. (1946). *Tromsø bys historie: Bind 1*. Tromsø: Tell forlag.

Ytreberg, N. A. (1953). *Narviks historie: Bind 1. Ofoten i eldre tid: Narvik inntil 1914*.

Narvik: Narvik Kommune.

Åsvang, A. O. (1966). *Vevelstad: Bind 1*. Mosjøen: Helgelands Arbeiderblads trykkeri.

Vedlegg 1: Tabeller for kapittel 3

	Ja	Nei	Usikkert
Profesjonell historiker	24	8	0
Amatør	18	7	2
Teolog	2	-	-
Ukjent bakgrunn	-	2	-
Blandet	2	-	-

Tabell 3.1 – Yrkesfordeling for kategorien «Behandles reformasjonen som et brudd?».

	I liten grad	I stor grad	Nevnes ikke
Profesjonell historiker	20	9	3
Amatør	20	2	5
Teolog	2	-	-
Ukjent bakgrunn		-	2
Blandet	2	-	-

Tabell 3.2 – Yrkesfordeling for kategorien «I hvor stor grad vektlegges reformasjonen?».

	Økonomisk	Religiøs	Flere	Ingen/Nevnes ikke
Profesjonell historiker	26	-	3	3
Amatør	19	1	2	5
Teolog	1	1	-	-
Ukjent bakgrunn	-	-	-	2
Blandet	2	-	-	-

Tabell 3.3 – Yrkesfordeling for kategorien «Hvilke tematikker vektlegges?»

	Positivt	Nøytralt	Negativt	Nevnes ikke
Profesjonell historiker	3	22	4	3
Amatør	5	13	4	5
Teolog	-	1	1	-
Ukjent bakgrunn	-	-	-	2
Blandet	-	2	-	-

Tabell 3.4 – Yrkesfordeling for kategorien «I hvilket lys framstilles reformasjonen?»

Vedlegg 2: Diagrammer for kapittel 3

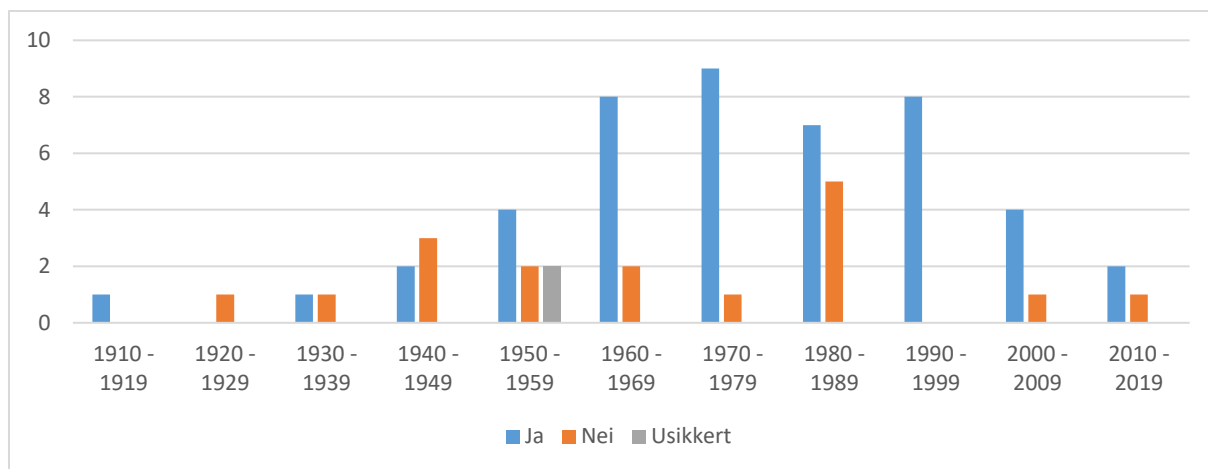

Diagram 3.1 – Kategorien «Behandles reformasjonen som et brudd?» i perioden 1910-2019.

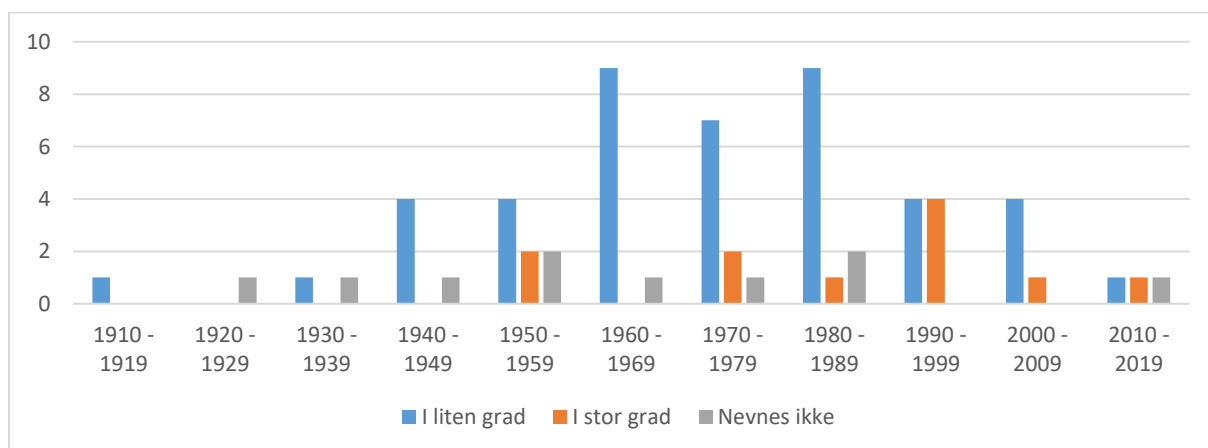

Diagram 3.2 – Kategorien «I hvor stor grad vektlegges reformasjonen» i perioden 1910-2019.

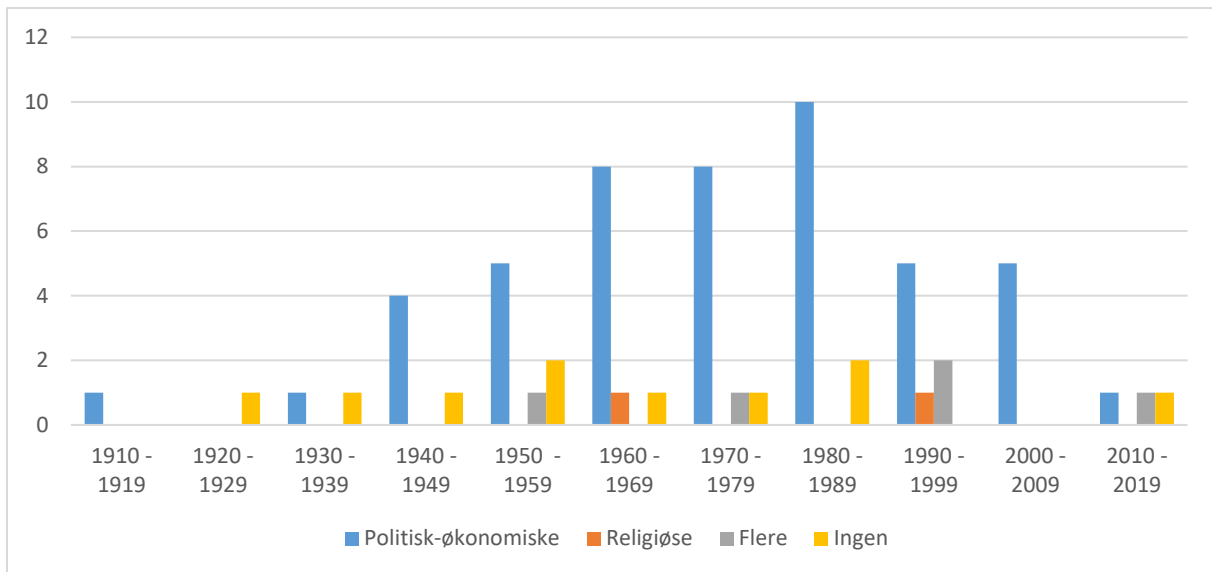

Diagram 3.3 – Kategorien «Hvilke tematiske vektlegges?» i perioden 1910-2019.

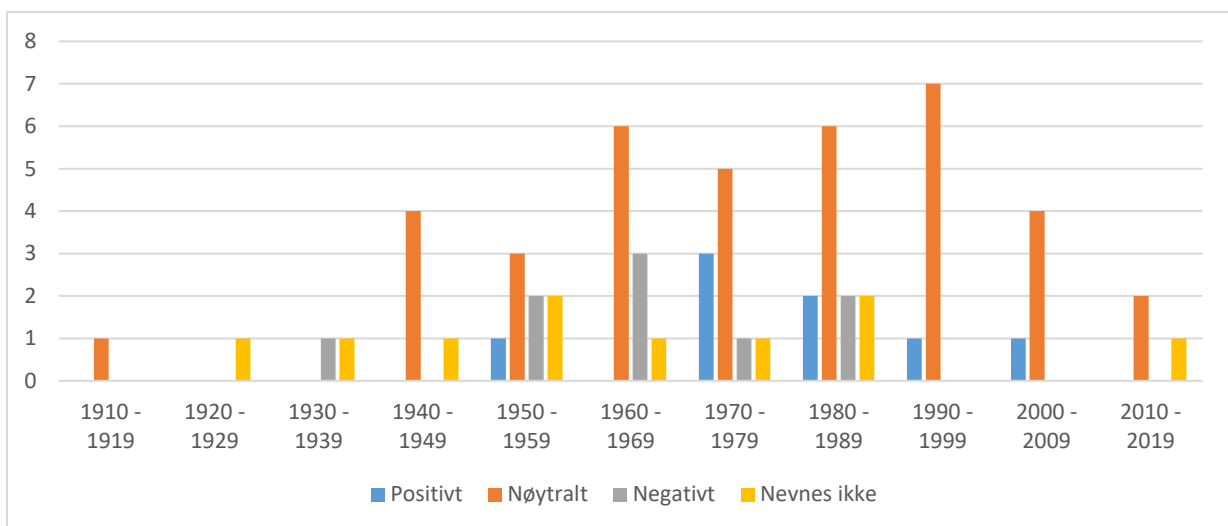

Diagram 3.4 – Kategorien «I hvilket lys framstilles reformasjonen?» i perioden 1910-2019.